

Abu Leila Rita

(Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba)

Az angol és a magyar nyelvújítás összehasonlító elemzéséről

1. Cél

Arra a kérdésre keresem a választ, hogy miben különbözik az angol és a magyar nyelvújítás motivációja, és hogy miért nem járt sikerrel az előbbi, míg az utóbbi igen. A két mozgalmat a lehető legtöbb szempontból igyekszem összevetni.

2. A történeti háttér

Angliában a bemutatandó nyelvújítási kísérlet egy véres dinasztiaháborút követő aranykorban, az úgynevezett Tudor-korszakban kezdődött. Jelentős események történtek ebben a korban: a spanyol armada legyőzése, Anglia és Wales egyesülése mind-mind a hazafias érzelmet növelte. Itt kell megemlíteni az anglikán egyházat is, A VIII. Henrik alapította anglikán egyház a pápától való elszakadás következtében nemzeti egyház lett. A patriotizmus a nyelvújítási törekvéseknek is kiindulópontja lehetett, a hazafias érzelmek felébresztették az emberekben a vágyat, hogy nyelvükből megpróbálják kiirtani az idegen elemeket, azaz a jövevényszavakat.

Magyarországon más volt a helyzet. A magyar nyelvújítás egy egész nemzetre ható mozgalom volt. A magyar nép függetleníteni akarta magát Ausztriától, illetve a német nyelv uralma alól, ezáltal a magyar nyelvújítás a németesítés ellen lépett fel. A politikai, nemzeti öntudatra ébredéssel együtt járt a nyelvi öntudatra ébredés. Kazinczy szerint a hazaszeretet és az anyanyelv szeretete összefügg egymással.

3. Módszerek

Itt csak néhányat említenék meg a nyelvújítás során alkalmazott módszerek közül, de előadásomban részletesebben fogok ezekről beszélni.

Angol: azok, akik a jövevényszavak ellen voltak, azt mondták, hogy az angolnak a saját szókészletét kellene használnia, úgy, ahogy azt a német is teszi.

Új szavak képzése Máté Evangéliumának fordításában, pl. *gainrising* (lit. 'újra-felkelés') a *resurrection* 'feltámadás' helyett, *groundwrought* a *founded* 'alapított' helyett, és *hunderer* a *centurion* 'százados' helyett.

A logika latin terminológiájának angol szavakkal való helyettesítése szóösszetételek által, pl. *endsay* 'végmondás' a latin eredetű *conclusion* 'befejezés', *inbeer* 'bennelevő' a latinos *accident* 'véletlen' helyett.

Magyar: avult szavak felelevenítése, pl. láz, tév.

Összetétel, pl. felken, hangszer

Elvonás, pl. enyh, arc.

4. Az elterjesztés módszerei

Angliában a könyvnyomtatás feltalálása hatalmas előrelépést jelentett, mivel az írott szó ezáltal sok emberhez eljutott. Caxton 1476-ban állította fel nyomdáját.

Magyarországon az első folyóirat, a Magyar Hírmondó, 1780-ban jelent meg. Ez nagymértékben hozzájárult az új szavak elterjesztéséhez, mivel e szavakkal nap mint nap találkozhattak az olvasók. Az Akadémia 1825-ben nyitotta meg kapuit. Nyelvtanokat, szakszótárakat adott ki. 1829-től 1849-ig tartott a szótárak virágkora.

5. A kudarc, ill. a siker okai

Angliában nem járt sikerrel a nyelvújítás. A *Shepherd's Calendar*-ben (1579) egy bizonyos E. K. jegyzeteket írt, melyekben kifejti e kudarc okát. Szerinte az új szavakat nehezen lehet megérteni, durvának és vidékiesnek tűnnek, mivel a régi, elavult szavakat többnyire a vidéki emberek használják. Ezzel megadja a fő okát annak, hogy a legtöbb író miért nem használta az archaizáló szavakat. Nincs meg az a stílusbeli fennköltégük, amely lehetővé

teszi irodalmi művekben való használatukat. Ezenfelül az archaizáló szavak száma csekély ahhoz, hogy kielégítse az új szavak iránti szükségletet. Az új szavakkal kapcsolatban azt gondolták, hogy általuk gazdagodhat a nyelv, viszont a jövevényszavak már el voltak terjedve. Azt sem felejthetjük el, hogy Angliában nem volt olyan társadalmi nyomás, mint Magyarországon. Itthon II. József (1780–1790) kötelezővé tette a német nyelvet 1784. május 11-én kiadott rendeletében. A rendelet értelmében az ügyintézés nyelve a német lett, az oktatásban és a papnevelésben pedig fő tárgy lett. Kötelező volt a német nyelv ismerete azok számára, akik hivatali állást akartak betölteni. E társadalmi nyomás ellen küzdöttek a magyar nyelvújítók. Ezt a motivációt nem találjuk meg Angliában. A normann hódítók nem franciásították Angliát. Magyarország Kazinczy Ferenc (1759–1831) korában nem független állam, hanem az Osztrák–Magyar Monarchia része volt, míg Anglia nem volt része semmilyen monarchiának. Ezenfelül a magyar nyelvújítás később volt, mint az angol, és akkor már élénkebb volt a polgári élet, tehát a nyelvújítás termékei, az új szavak, gyorsabban el tudtak terjedni.

Ádám Bíborka

(Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár)

Etnikai határátlépések Székelyföldön

Dolgozatom az etnikumok együttélését vizsgálja Székelyföldön. Egy ünnepi eseménnyel kapcsolatban a következő kérdésekre keresem a választ:

Hogyan ünnepli a székelyföldi románság ünnepi eseményeit Sepsiszentgyörgyön és környékén? Történik-e egy ilyen előre leosztott szimbolikus térben etnikai határátlépés? Milyen hatása és következményei vannak a határátlépésnek, az etnikai reprezentáció megnyilvánulási formáinak az adott közösségre?

Adorján Viktor

(Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest)

Improvizáció és rögtönzés

Színházelméleti kutatással foglalkozó doktorandusz vagyok, ezért a konferencián való felszólalásomban olyan színházi jelenségre szeretném felhívni a figyelmet, amelynek, szerintem, nyelvészeti vonatkozásai is vannak.

Maga a probléma abban áll, hogy a címben is szereplő „improvizáció” és „rögtönzés” szavakat mindannyiszor egymással felcserélhetően, szinonimaként használjuk, ami a köznyelvben és feltehetően egyes művészetek (például a zeneművészet) szaknyelvében rendjén való is lehet. Színházelméleti vizsgálódásaim során azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a színművészet esetében két olyan jelenség is van, amelyet ugyanezekkel a szavakkal jelölünk, ugyanígy szinonimaként használva őket, noha a két jelenség lényegét tekintve tér el egymástól. Jogos és célszerű lenne tehát a szóhasználatban is megkülönböztetni őket, ami nagyban hozzájárulhatna a szavak jelölte fogalmak további tisztázásához s így a szaknyelvi kommunikáció további pontosabbá válásához is.

Előadásomban a *commedia dell'arte* színésznének, illetve a performerek rögtönzései és az 1960-as években kialakult „szegény színház” színésznének improvizációja közötti lényegi különbséget szeretném felvázolni, s ezzel bemutatni a fogalmi megkülönböztetés indokoltságát és szükségességét. Végezetül, egy gondolat erejéig szeretnék arra is kitérni, hogy – tudomásom szerint – csak a magyar nyelvben van lehetőségünk, hogy az eltérő fogalmakat a szóhasználattal is elkülönítsük, ami fokozott figyelmet igényel a fordítóktól mind a magyarról, mind a magyarra való szakszöveg fordítása esetén.

Remélem, hogy felszólalásommal sikerül felkeltenem a nyelvészet területén munkálkodó kollégák érdeklődését, akik nálam bizonyára hozzáértőbben és hathatósabban tudják majd kezelni a probléma nyelvi vonatkozású kérdéseit.

Antal Orsolya

(Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár)

Fordítás és politikum. Zakkariás magyar levelei

Előadásom tárgya egy 1786-ban megjelent, Szatsvay Sándornak tulajdonított levélregény formájú satíra, amely több síkon tételezi a határátlépés fogalmát: a *Zakkariásnak... Romából költ levelei* nemcsak műfaji szempontból igen összetett szövegtípus, hanem – németből való fordításként – nyelvi és (politikai) eszmetörténeti tekintetben a kulturális információáramlás egyik sajátos példája is, kontextualizációja ilyen értelemben a felvilágosodás kelet-közép-európai értelmezésére ad lehetőséget.

Bartha Krisztina–Katona Hajnal-Tünde

(Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest–Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár)

Kultúrák határán

Vizsgálatok a X. osztályosok identitásának és nyelvi attitűdjeinek mentén

Jelen kutatásunkban arra szerettünk volna választ találni, hogy van-e különbség a nagyvárad és a kolozsvári 10. osztályos magyar szakiskolások és középiskolások identitása és nyelvi attitűdjei között, és ha igen, ez minek köszönhető.

A célcsoportok kiválasztásakor két szempontot vettünk figyelembe, egyik az országhatár közelsége volt: a két város között földrajzi fekvés szempontjából igen nagy a különbség, hiszen Nagyvárad mindössze tíz kilométerre fekszik a Magyarország és Románia között húzódó politikai határtól, míg Kolozsvár Románia központi területéhez tartozik, s e tény potenciálisan befolyásolja a nyelvi attitűdöt és/vagy az identitást. Másik szempontunk pedig a nemzeti kisebbségi nyelv helyi alkalmazásának küszöbe (20%) volt: a 2002-ben végzett népszámlálás szerint Nagyvárad magyar lakosainak aránya meghaladja a 27%-ot, Kolozsváron viszont a kritikus határ alatt van (19%).

Kutatásunkban a kérdőíves módszert használtuk. A felmérésen résztvevő diákok szociális, családi és kulturális háttérének, illetve nyelvi környezetének bemutatását követően a tanulók identitását, identitástudatát, nyelvi attitűdjeit vizsgáljuk. Ezek a területek oly mértékben összefonódnak, hogy nem mérhetők külön. Mindennek ellenére kutatásunk eredményeinek bemutatásakor – éppen ezeknek az összefüggéseknek kimutatása érdekében – az egyes területeket némileg elhatároljuk egymástól.

Feltételezésünk szerint azok a tanulók, akiknek szülei szakiskolát végeztek vagy legmagasabb végzettségük az érettségi, nem fektetnek oly nagy hangsúlyt a tanulásra, a kulturális életre, ugyanakkor (vagy éppen emiatt) identitástudatuk labilisabb, mint azoké a hasonló korú diákoké, akik értelmiségi családból származnak. Feltételezzük ugyanakkor azt is, hogy ezek a diákok hajlamosabbak a román közösségek és (szub)kultúrák iránti nyitottságra, ez a nyitottság nemcsak szabadidős tevékenységeikben tükröződik, hanem nyelvi attitűdjükben is. Ugyanakkor feltételezzük, hogy a határ menti területeken nagyobb a presztízse a magyar nyelvnek, a magyar lakosság nagyobb aránya, valamint azon terület közelsége miatt, ahol a magyar hivatalos nyelv.

A kérdőíves felmérés nemcsak a fentiekben vázolt összefüggésekre való rámutatásra ad lehetőséget, hanem arra is rálátást nyújthat, hogy a megkérdezett diákok milyen társadalmi, családi viselkedési mintákat tanulnak, mintákat, amelyek a későbbiekben meghatározhatják házastársként, szülőként való viselkedésüket is. Így következtetéseket vonhatunk le arra vonatkozóan, hogy a közeljövőben milyen arányú asszimilációval számolhatunk ebben a társadalmi rétegben.

Bene Adrián
(Jyväskyläi Egyetem)

Ideológia és tudomány

Előadásomban a mérsékelt ismeretelmélet szkepszis, a perspektivizmus térhódítására reflektálva tekintem át ideológia és tudomány határainak elmosódását, illetve ennek tudatosítását. Az ideológiával kapcsolatban Marx és Mannheim által kifejtett alapvető meglátások tanulságait a tudományra vonatkoztatva először Paul Feyerabend vonta le. A posztmodern tudományfelfogások másik jelentős forrása a hermeneutikai gondolkodás, amely a fenomenológiával egyesülve Nietzsche hatását erősítette, ahogyan az Heidegger, Sartre és Ricoeur kapcsán megfigyelhető. A posztstrukturalizmus és a narratívaelméletek is a nominalizmus hatását erősítették. Ezek hatására napjainkra a tudományelméletben elfogadottá vált a konstruktivizmus, amely tagadja a hagyományos korrespondencia-elméletet. Ismeretelméleti szinten az abszolút igazság dogmája kérdőjeleződik meg ezáltal. Ez a személyesség és elkötelezettség felvállalását is lehetővé teszi egy új akadémiai írásmódban, amely lemond az objektivitás igényéről tehát, ez azonban nem feltétlenül jelenti az érvényességről való lemondását, egy konkrétabb, reflektáltabb értelemben.

Biró Enikő

(Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár)

Nyelvtanulási stratégiák három nyelv határán

A nyelvek, kultúrák között húzódó határok átlépésére, amennyiben csökkenteni kívánjuk ennek kockázatát és hangsúlyozni ígéretét, úgy valamiféle stratégiákat kell ellesnünk, ki- vagy megtalálnuk. A módszertani, nyelvpedagógiai és pszicholingvisztikai határok átlépésével szeretné a dolgozat felfedezni a nyelvtanulási stratégiák mögött húzódó legfontosabb tényezőket, amelyek az anyanyelv és a második nyelv bevonásával egy harmadik, idegen nyelv elsajátítására vonatkoznak. Céлом összefüggést keresni a domináns kétnyelvűség egyes meghatározó tényezői és a harmadik nyelv elsajátítása során választott stratégiák között. A dolgozat célja annak feltárása, hogy milyen nyelvtanulási stratégiát használnak kétnyelvű egyetemi hallgatók, milyen tényezők állnak a stratégiahasználat háttérében, amelyek összefüggésbe hozhatók a kétnyelvűséggel, és ez mit tükröz az idegennyelv-tanulás helyzetéről. A nyelvtanulási stratégiák olyan specifikus cselekvések, viselkedések, lépések vagy technikák, melyeket a nyelvtanulók (gyakran szándékosan) idegen nyelvi készségeik fejlesztésére alkalmaznak. E stratégiák elősegíthetik az új nyelv elsajátítását, a vele kapcsolatos információk tárolását, előhívását vagy használatát. A stratégiák annak az önmagát tudatosan irányító részvételnek az eszközei, melyek nélkülözhetetlenek a kommunikatív kompetencia kialakításában. A helyzet érdekességét éppen a kétnyelvűség jelensége teremti meg, mivel a kétnyelvű nyelvtanulók nem csupán az első nyelv segítségével dolgozzák ki kompenzációs és más stratégiáikat, hanem mintegy természetes módon vonják be a második nyelv elemeit is – leggyakrabban lexikális, de egyéb lingvisztikai összetevőit is.

A dolgozat első részében bemutatom a már leírt nyelvtanulási stratégiák eszköztárát a nemzetközi szakirodalom legfontosabb eredményeire támaszkodva. A dolgozat további részében folyamatos határátlépésekkel a kétnyelvű, pontosabban a domináns kétnyelvű stratégia repertoárjának megközelítésére törekszem. Módszertani bemutatásukat rétegezi a nyelvtanuló és a kétnyelvű helyzet pszicholingvisztikai szempontú megközelítése. A dolgozat arra törekszik, hogy felvázolja azokat a tényezőket, amelyek szerepet játszanak a nyelvtanulási stratégiák kiválasztásában, bizonyítva a nyelvtanuló egynyelvű, kétnyelvű avagy többnyelvű mivoltának befolyását egy többtényezős társadalmi, kulturális és nyelvi helyzetben.

Bóna Bernadett

(Debreceni Tudományegyetem)

**„Fizikai határpontok – szimbolikus események”:
lakótérbejáratok összetett néprajzi vizsgálata**

A paraszti életvilágban fellelhető lezárható határok – ajtók – összetett vizsgálati lehetőségeket rejtenek magukban. A néprajztudományon belül is több irányba haladhatunk, mivel e téma mind a tárgyi kultúra, mind a társadalom szempontjából megközelíthető. Ezen irányvonalak a néprajz alapjaiból kiindulva egyre tágabb vizsgálati területet határolnak be és gyakran vezetnek a társtudományok felé.

Az ajtó tárgyi szempontból térelem, amelynek egyszerű és legkézenfekvőbb funkciója két tér átjárható területe. Ez által például tanulmányozható: szerkezeti fejlődése vagy a stílus-irányzatok hatása. Ebben az esetben kétségtelenül érinteni kell az építészetet, a művészettörténetet mint társtudományokat. E mellett nem árt ismerni az asztalosmesterséget, amely az eddigiekhez képest egy újabb marginális területre tehető.

A társadalomvizsgálat oldaláról kapcsolódhatnak a témához az ajtó környezetében játszódó szituációk, illetve azok szereplőinek vizsgálata. Ez az irány a szociológia és a pszichológia határán húzódva elvezet a társadalmi struktúra, tehát a hierarchikus viszonyok, a szocializálódás, a társadalmi normák révén kialakult akció–reakciólehetőségekből felépülő helyzetek vizsgálatához, illetve a szereplők analizéséhez, amelyek elengedhetetlenül befolyásolják az ajtó környezetében kialakult konstellációkat. E témakört boncolgatva eljutunk a társadalom és az életvilág, tehát a mindennapi életritmus, a lakóházban töltött idő, a bent végzett tevékenység típusok, a lakáskultúra és az épületek változásának vizsgálatához, amely témakörök megkövetelik a szociológia, a művészettörténet és az építészet módszereit, szemléletmódjait is.

Összességében az ajtó mint funkcionális határ a néprajztudomány területén is számos marginális pontra kitér. E téma kibontása azt mutatja, hogy egyetlen pontból – egy jól megválasztott pontból – mi mindent fel lehet térképezni alapos kutatás során. Ha a lehetőségek közül csak a paraszti életvilágnak az ajtó környékéhez kapcsolódó szituációit tekintjük, mint például az egyszerű közlekedés, a munka, az illem, a szokás, a játék, a népi gyógyászat, a hiedelem, a babona; vagy egy merész gondolattal a zárok fejlődését párhuzamba állítjuk az elidegenedés mértékével, azt vehetjük észre, hogy a kultúra számos egymásra épülő, egymásba fonódó, egymástól függő területét közelítjük meg.

Boode, Hanneke
(University of Groningen)

**Margit Kaffka in the international modernist canon:
A comparison to Katherine Mansfield**

Margit Kaffka's oeuvre has hardly crossed the Hungarian borders and if it has, it is only the case for the novels. Kaffka's short stories have received little attention in Hungarian literary studies, and are consequently totally unknown abroad. The question of Kaffka's literary innovations has recently received renewed interest, but Hungarian scholarship has mainly focused on her novels and the comparisons drawn have been positioned almost exclusively within a Hungarian framework.

In this case study I want to compare the short stories of Margit Kaffka and Katherine Mansfield (1888-1923), who I consider an important writer of the modernist canon. I want to scrutinize how such a comparison could offer new insights about Kaffka as a short story writer in particular, and a modernist writer in general, and to what extent it could affirm Kaffka's position in a European modernist framework.

Bovier Hajnalka

(Pécsi Tudományegyetem)

Textuális, műfaji és időbeli „határátlépések” Mészöly Miklós rövidprózáiban

Mészöly Miklós pályájának meghatározó kötete, az 1985-ben megjelent *Merre a csillag jár* a hetvenes évek végének, illetve a nyolcvanas évek termékeny alkotói periódusának kiemelkedő darabjait tartalmazza. Ebben a korszakban átalakult Mészöly prózai kifejezésmódja, hangsúlyossá vált a nemzeti, családi hagyományokhoz, a pannon földhöz való ragaszkodás.

A köztudottan fragmentumokból építkező írásművészet különösen irányítja az interpretációt az intertextusok és a trópusok jelentésképző erejének irányába, ugyanis a töredékes jelleg folytán megnövekedik a szavak jelentéstere, fontos szerephez jut a belső (etimológiai) forma (Potebnya nyomán), amely értelemhálózatot épít ki a narratívában.

Az előadás a kötet egy meghatározó művén, a Mészöly-motívumok összefoglalásának tekintett *Magyar novellán* (1979) keresztül kísérli meg bemutatni, hogy a történelmi, nemzedéki, családi tradíciók hogyan értelmeződnek újra, és a szöveg metaforikus szerveződése, a nyelv eleve metaforikus természetét miként épít fel egy – a mesék, legendák világából is táplálkozó – személyesnek tekinthető történelmet. Bérei Balogh Ádám, Perczel Mór, Wesselényi, a világháborúk és a Tanácsköztársaság történelmi emlékezete, illetve Gvadányi József, Gulácsy Irén, Van Gogh kulturális emlékezete beleíródnak a szövegbe. Mindeközben a szöveg átlépi a dokumentum és a fikció határait is mind a történelmi, mind a személyes élet eseményeire vonatkozólag, hiszen például a konkrét biográfiai tények (Fördösök, Bácska, Cservenka) mellett fiktív történések is felbukkannak (családi legendák). Ugyanakkor a mű motívumrendszere egy szakrális és profán teret is érintkeztet, melynek explicit megjelenése a Biblia és a Corpus Juris egymás mellé rendelése a szövegben.

A *Magyar novellában* a nyelv metaforikus természetére alapozott megközelítésmód alapján nyilvánvalóvá lesz az írói élményből és a kulturális, történelmi meghatározottságból egyaránt építkező emlékezés tematizálódása.

Czégényi Dóra Andrea

(Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár)

Limbus – Limes – Limit
– hiedelmek és hiedelemszövegek határátlépései –

Előadásomban – az ortodox román papok által (jelenleg is) végzett vallásos-mágikus gyakorlat adatolására és értelmezésére vállalkozva – mélyfúrászerű, kis léptékű és intenzív vizsgálat eredményeit mutatnám be és értelmezném.

Célom a gyimesi (2000–2003) és a szilágysági kutatásaim (1995–2009) során rögzített szövegekben érvényesülő magatartásoknak, viselkedésmódoknak, illetve az azokat meghatározó gondolkodásmódnak a láthatóvá tétele, a textusba ágyazott élményközvetítő tartalmi összetevők folklorisztikai vonatkozásainak tárgyalása. Ehhez két módszert vennék alapul: a kontextuselemzést, és a beszélés néprajzának pragmatikai vonatkozású összetevőit.

A címben szerepeltetett fogalmakhoz hozzárendelődő (kritikus) élethelyzeteket rekonstruálva, két konkrét – egy gyimesi és egy szilágysági – eset szöveg- és cselekvéskörnyezetét hasonlítanám össze.

A népi vallásosság és a hiedelemtudat mezejét, illetve ezek viszonyát, valamint az etnikai, nyelvi és felekezeti határokat átstrukturáló hiedelemkör kapcsán az ortodox paphoz – mint hiedelemalakhoz – szervesen társuló (boszorkány, gyógyító, néző) szerepkörök eluralkodásának jelenségére is reflektálnék.

Cziczka Katalin

(Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest)

Erdélyi szászok és magyarok kulturális kapcsolatai a 16. században

Az előadás időben, térben és mondanivalójában is át kívánja lépni a határokat. Elsősorban a 16. századi szász közösség identitástudatával kapcsolatban kísérel meg eligazító képet rajzolni, hiszen nyelvi, etnikai, vallási és kulturális tekintetben zárt közösségről van szó. Mégis elég néhány szerzőt alaposabban megvizsgálunk ahhoz, hogy azonnal megállapíthassuk, ez a közeg elevenen élt, lüktetett és hatása önmagán túlmutat mind vallási, mind irodalmi területen. A távolabb élő kortárs, elsősorban magyar és német szerzőkkel való multikulturális kapcsolattartást a közvetítő nyelv (német és latin általános használata), a területhatárok átlépése (külföldi tanulmányok, s az ebből fakadó ismeretségek későbbi ápolása), illetve az alkotói pályán több tudományterület együttes élése (teológia, történetírás, költészet) segítette. A 16. századi határok semmiképp sem tekinthetők letisztultnak, sem nyelvi, sem vallási tekintetben. A dolgozatban tehát érdemes figyelmet szentelni azokra a kérdésekre, mitől válik kettőssé egy szász szerző identitástudata, s ugyanakkor a mai Magyarország területén élő kortársaival milyen viszonyt tud fenntartani, ha utóbbiak vallási képe változik? Hogyan befolyásolják a század jelentősebb eseményei a kapcsolattartást? Néhány konkrét, vagy kevésbé ismert példán keresztül elevenedik fel a múlt a válaszkeresést célozva.

Végül legalább ugyanolyan fontos végiggondolni egy aktuális helyzetet: nyitottak vagyunk-e, mai emberek, hogy megfelelő párbeszédet folytassunk, nem elbeszélve egymás mellett, mert országhatár, nézőpont, vagy anyanyelv különít el a másiktól, hanem aktívan kommunikálva – nehéz történelmi örökséget félretéve – a téma iránt elkötelezett kutatókkal.

Cserge Mónika
(Jyväskyläi Egyetem)

Illusztrációk mint paratextusok a határon

Egy mű sosem jelenik meg önmagában, rengeteg „külső” tényező határolja és határozza meg, mint a szerző, a cím, könyv esetében a kiadó, az elő- és utószó, vagyis a paratextusok. Külföldi szerző művének olvasása közben különösen fontos szerepet töltenek be ezek a határpontok, hiszen kapcsolatot teremtenek a mű – amely egy másik kultúra képviselője is – és a befogadó között; a mű jobb megértéséhez járulnak hozzá. A verbális paratextusokhoz hasonlóan – ha nem mérvadóbban – járulnak hozzá az értelmezéshez a vizuális-grafikus para„textusok”, az illusztrációk.

Az illusztrációk szerepének, megértést segítő funkciójának vizsgálata elhanyagolt területnek számít a finn–magyar diskurzusban. Az alábbiakban Aleksis Kivi magyarra fordított művei közül *A hét testvér*, az első finn regény 1955. és 1974. évi magyar kiadásának illusztrációit vizsgálom és vetem össze.

Feltételezem, hogy az illusztrációk eltérő mértékben segítik a mű befogadását. Ezért a kötetekben más-más grafikus által készített illusztrációkat külön-külön vizsgálva, a kép és szó közti kapcsolatot, illetve a szónak és képnek a történet alakulásához való viszonyát elemzem. Majd összehasonlítom a két kötet illusztrációit: mely jeleneteket emelik ki, miben hasonlítanak, miben térnek el egymástól. Végül megállapítom, milyen módon, milyen mértékben járulnak hozzá a mű jobb megértéséhez, hol hagynak nagyobb teret az olvasó képzeletének, illetve milyen képet alakítanak ki a finn emberről.

Fenyvesi Kristóf
(Jyväskyläi Egyetem)

Idegen a *Bildung*-ban
A határátlépés mint nietzscheánus praxis és sorsesemény Kerényi Károly
életművében

A *Bildung* platonikus vonatkozásokra visszavezethető, de alapvetően a biblikus hagyományon építkező nyugati kulturális eszménye a tizenkilencedik századra a delelőjére érkezett. Mivel a *Bildung* alapját mindenekelőtt a klasszikus erudíció korról-korra formálódó variációi alkották, ezért a „*Bildung* korszakában” a diszkurzív és egyben episztemológiai szempontból is meghatározó tudományelméleti, metodologikus mintát a klasszika-filológia jelentette. A kivételes filológus-tehetségként debütáló Friedrich Nietzsche az elsők között mutatott rá az interpretáció, az episztemológia és az ember korporeális dimenzióinak elválaszthatatlan kapcsolatára. Ez a felismerés indította arra, hogy „gondolkodói becsületétől” üzve leplezze le a *Bildung* tulajdonképpeni homológ értelmezői gyakorlata által megalapozott és fenntartott hatalmi struktúrák tudományelméleti, s egyben kulturális botrányát.

Előadásomban megvizsgálom, hogy a klasszika-filológia módszertani megújítására tett nietzschei kísérletek olvasatai miképpen készítették elő a Kerényi Károly filológusi gyakorlatában lezajló „egzisztenciális” fordulatot, mennyiben járultak hozzá a *Bildung* Kerényi-féle de(kon)strukciójának programjához, valamint milyen szerepet játszottak Kerényi tudományos–művészeti, valamint földrajzi határátlépéseinek alakulásában.

Fleisz Katalin
(Jyväskyläi Egyetem)

Életet sugárzó halott betűk Határhelyzetek Krúdy Gyula prózájában

Előadásomban Krúdy írásművészetét a medialitás „határsértésének” nézőpontjából közelítem meg. A medialitást legtágabb értelemben a nyelv jelenti, amely a fikcióképzés aktusainak működési terepe. Az imaginárius médiuma, amely – Wolfgang Iser gondolatai szerint – az alaktalan fikciót formával ruházza fel, Krúdy esetében olyan önreflexív alakzatokban testesül meg, amely magát a nyelvet teszik kérdéssé. A nyelvi közvetítettség, „átlátszatlanság” maga különböző mediális átmenetekben megy végbe. A vizualitás és a nyelv (írás) viszonya csakúgy, mint az álom elbeszéléssé való transzponálása, valamint az emlékezésben az időbeli határokkal való játék, mind az elgondolhatatlan színrevitelét hajtják végre. A reprezentációról leváló nyelv, amely ezekben az alakzatokban saját medialitásának foglya marad, olyan ismeretelméleti szkepszist tükröző értelmezéseket hív(ott) elő, mint a jelentés folytonos elkülönződése, az identitás rögzít(hetet)lensége. Megjegyzendő, hogy a Krúdy-recepcióban a jelentés-elhalasztódásnak mintegy szimbólumát a jellegzetes Krúdy-hasonlat jelentette – és jelenti még ma is.

A Krúdy-próza nyelvfelfogása mégsem csak az egyre távolabb kerülő jelentések komor filozofémáján belül gondolható el. Az önreflexív fikcionalitás mellett a medialitás egy másik esete éppen hogy a közvetlenség visszaállításának ígéretét jelenti. Egyik megvalósulási módja az *élőbeszéd*, a *társalgó nyelv*, amely a beszéd érzéki, vibráló, a jelentést magában a beszéd-szerűségben megalkotó nyelvfelfogásához fordul vissza. Hasonlóan a *test ábrázolása* Krúdynál a jelölő felszínén marad, az olvasónak nem ígér mást, mint a látványban, a látvány élvezetében való feloldódást.

A közvetlenség ígérete azonban mindig a nyelv „felöltöztető”, végső soron saját fikcionalitására visszavetülő alakzataiba van beágyazva. Nagyon jellemző, hogy az élőbeszéd(szerűség) a történelmi regénnyel „feleselő” olyan regényekben létesül, mint többek között a *Rózsa Sándor*, vagy az *Ál-Petőfi*. Ezek a szövegek a múltat „hagyományoszerű”, történelmi lényegszerűséget nélkülöző imagináriusként állítják elénk. A múltat, „megbízhatatlan” források, irodalmi imitációk alapján felelevenített szövegek azzal, hogy a történelmi múlt tényyszerűségének elképzelését leépítik, a múlt fikciószerűségét tartják fenn.

Ehhez hasonlóan a „test poétikája” épp a jelöltre való vonatkozás híján olyan megsokszorozódó, ismétlődésszerű alakzatokat hív létre, amely ezáltal nem kerülheti el a Doppelgängerként való értelmezést. Utóbbi Iser nyomán antropológiai jelenségként érthető, mivel az ember középpont nélküliségét problematizálja. Ebben a szemléletben az ember önmaga birtoklásának vágyaként saját színrevitelét, de egyben a fikció önleplezését hajtja végre. Ez a kettőség a Krúdyról szóló beszéd szintjén is megfigyelhető. A Krúdy-prózát érzékiség és elvontság egyidejűségén belül megközelítő korai Krúdy-recepció szintén metaforikus, vagyis igencsak mediális átmenetekben beszél. Kárpáti Aurél Krúdyról szóló esszéjének egy mondata jól érzékelteti mindezt: „Fantáziája és halott betűkbe életet sugározató kedve minden pont után újjászületik.”

Az előadás maga is az átmenet, a határok közötti átjárás elvét érvényesíti. A medialitás ugyanis nemcsak a Krúdy-próza releváns kérdése, egyben az irodalom szélesebb kontextusára is kiterjeszhető.

Gábori Kovács József
(Miskolci Egyetem)

A magyarországi ellenzék pártküzdelseinek hatása Kemény Zsigmond pályájára

Előadásomban amellet érvelek, hogy a centralisták és a nemesi ellenzék megerendszert védelmező szárnya a szakirodalom eddigi megállapításaival ellentétben 1844 júliusa és 1846 februárja között, a köztük politikai téren fellángoló ellentétek és folyamatos csatározások ellenére, mindvégig kereste egymással a megegyezés lehetőségét. Ezt a centralista Pesti Hírlap néhány cikkével és a centralistákkal szoros kapcsolatban álló Szemere Bertalan ez idő tájt mondott beszédeivel töreksem bizonyítani. Érvelésemben nagy szerepet játszik még Eötvös József 1845 novemberében Szalay Lászlóhoz írt leveleinek, illetve Pulszky Ferenc *Életem és korom* című műve ide vonatkozó részeinek elemzése is. Mindemellet kitérek az ellenzék 1845. november 18-i és 1846. februári konferenciáira is, melyek megteremtették az ellenzék párttá szerveződésének lehetőségét. Az 1846 februárjában tartott konferencia után Teleki László Wesselényi Miklóshoz írt, kiadatlan levelében tájékoztatja barátját arról, hogy a nemesi ellenzék ezentúl szellemileg támogatni kívánja a centralista Pesti Hírlapot, valamint kéri Wesselényit, hogy tegye ő is ezt, és befolyásosabb ismerőseit is, főleg Kemény Zsigmondot biztassa erre. Előadásom második részében a felvázolt helyzet kontextusában vizsgálom Kemény Zsigmond Pesti Hírlaphoz kerülésének előzményeit, melyekben, véleményem szerint, az eddig ismertnél jóval nagyobb szerepet játszott a nemesi ellenzék és Wesselényi támogatása. Ezen elképzelés igazolásával egyszersmind azt is bizonyítanám, hogy a centralisták és a nemesi ellenzék kapcsolata 1846 februárja után az ellenzéki konferenciákon hozott határozatoknak megfelelően alakult, vagyis az ellenzéki párttöredékek szorosan együttműködtek egymással.

Garadnai Erika Csilla
(Miskolci Egyetem)

Hitvita, avagy ki is a csalárd lélek?
A felső-magyarországi hitvita argumentációiról

A tervezett előadás a 1660-as években keletkezett *felső-magyarországi hitvita* – Sámbar Mátyás, Matkó István, Pósházi János és Czeglédi István – szövegeit vizsgálva igyekszik betekintést nyújtani a korszak hitvitairódmának argumentációs elemeibe.

A vizsgálat elsődlegesen azt tárja fel, hogy a hitvitázó irodalomra már korábban is jellemző, hagyományokkal bíró, a szerzők személyét a vita diskurzusába emelő, s azt a polémia tárgyává tevő argumentáció miként jelenik meg az adott hitvitában. A személyeskedő hangvétel és az érvelésbe beépített, a teológiai diskurzust átszövő gúnyolódás egy sajátos vitateret teremt az érintett szövegekben, amelyekből „megismerhetők” az 1660-as évek Felső-Magyarországa egyházi, politikai és kulturális életének szereplői. Ez a megismerés azonban az ellenfél görbe tükrén, a vitapartner leírásán keresztül jelenik meg. Az egymás elleni „rágalmak”, „szitkok és mocskok” szinte önálló életre kelnek, sajátos argumentációs elemként épülnek be a hitvitába, mintegy átlépve azt a határt, amit a teológia, a hitvédelem megkívánna.

Az elemzés során feltárhatók és a vitapartnernek álláspontjával összevethetők azok az írói attitűdök, írói/prédikátori identitások, amelyeket a hitvitázók saját magukról akartak közvetíteni, s amelyek sokszor ugyanolyan fontosak voltak a városi polgárok, a gyülekezet és az olvasók/hívek számára, mint a teológiai argumentáció. Az így kirajzolódó személyes jellegű, vagy sokszor személyeskedő hitvita azonban nemcsak a szerzőkről és a vitapartneréről, hanem például a kassai, sárospataki gyülekezeti, közösségi életről is adatokkal szolgál.

Garami András

(Pécsi Tudományegyetem)

Határsértő apaképek

– apaábrázolások Lengyel Péter, Nádas Péter és Esterházy Péter szövegeiben –

Az 1970–80-as években induló prózaírók számos regénye családtörténeti narratívára épül. Előadásom ebből kiindulva azt vizsgálja, hogy Lengyel Péter, Nádas Péter és Esterházy Péter szövegeiben az apák milyen sajátos karakterrel bírnak, milyen határokat lépnek át a „fiúk” (fiú elbeszélők és fiú szereplők) az apák leírásában. Lengyel *Cseréptörés* (1978) című művében a főszereplő, Bárán János a II. világháborúban elveszíti édesapját. Mivel kisgyerek korából nem maradtak fenn valódi, konkrét emlékei, nem rendelkezik stabil apaképpel, ezért kénytelen fényképekből és különböző fragmentumokból (napló- és emléktöredékekből, a családtagok által elmondott történetekből) (re)konstruálni magának egy fikcionált, felnagyított apaalakot. Az *Macskakő* (1988) továbbviszi és kibővíti ezt a családtörténeti szálát: az apa mellett egyrészt megjelenik a nagyapa figurája, másrészt már maga az elbeszélő is apaként szólal meg. Nádasnál szintén jelen van három generáció az *Egy családregény végében* (1977), azonban itt a nagyapa válik kiemelt alakká. Az apa kilóg a szétbomló családtörténetből, kiszakad a nemzedékeken át továbbadott hagyományból. A *Cseréptörés* végén megjelenő, eltűzött apai alakhoz hasonlóan Esterházy-nál a *Harmonia caelestisben* (2000) egy univerzálissá, transzcendenssé váló apával szembesülünk. Előadásomban e határsértő, részben médiumokon is átlépő reprezentációk technikáit tekintem át. További releváns kérdésem az is, hogy e családtörténeti szálakban miért az apák kerülnek centrumba az anyák helyett, illetve milyen funkciókat nyernek el mégis az anyafigurák.

Hajnal Virág
(Debreceni Egyetem)

Szórványmagyarság-kutatás

A néprajzi-kulturális antropológiai kutatások tudománytörténetének kezdetétől fogva elválaszthatatlanok egymástól a kutatási eredmények és azok társadalmi hatásainak összefüggései. A kutatott közösségek mindennapi problémái is kutatásaink részét képezik. A terepmunkát végző kutató osztozik az őt körülvevő és az őt segítő személyek élethelyzeteiben. Ugyanakkor az adott közösség életét mélyen megismerő kutató azokkal az esetekkel is találkozik, amikor az általa vizsgált közösséget mások segíteni-támogatni kívánják. Felmerül azonban a kérdés, hogy a támogatások hatását, következményeit mennyire követik nyomon a támogatók, belső-közösségi igényeket elégítenek-e ki a segítségek?

Szerémségi és dél-bánsági kutatásaim tapasztalatai alapján úgy látom, hogy a szórványmagyarság gondjainak felmérése, a támogatások megtervezése és kivitelezése sikeresebb lehetne, ha mindezeknek a közösségeknek mindennapjaik részletesen ismerő, részt vevő megfigyelésen alapuló kutatási eredményekre támaszkodna. Fontos lenne ezzel együtt egy olyan kutatómódszertani tervezet kidolgozása, amely már a terepmunka során is alkalmazná a közösség- és településfejlesztések kidolgozásához szükséges módszertani elemeket.

Az előadás a fent említettek lehetőségeit tekinti át a magyarságtudomány, a hazai és a nemzetközi alkalmazott néprajzi-kulturális antropológiai kutatások, a településfejlesztéshez kapcsolódó metodológia és saját kutatási tapasztalataim alapján.

Halm Tamás

(Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba)

A bennható és mediális igék határvidékén: mozzanatos igék a magyarban

Előadásomban a magyar mozzanatos (szemelfaktív) igék mondattani viselkedésének és jelentéstanai jellemzőinek kapcsolatát vizsgálom. Tézisem az, hogy a mozzanatos igék szintaktikai viselkedésük alapján a bennható (ágentív, unergatív) és a mediális (unakkuzatív) igék határmezsgyéjén foglalnak helyet, s ez a kettős szintaktikai viselkedés a szóban forgó igék szemantikai jellemzőiből vezethető le.

Dolgozatom elméleti háttérét az ún. unakkuzativitási hipotézis (Perlmutter 1978) adja, amely nagy vonalakban azt állítja, hogy az egyargumentumú igék mondattani viselkedés szempontjából két csoportra oszlanak: az ún. unergatív (ágentív, bennható) igékre, amelyek egyetlen argumentuma mondattani szempontból a kétargumentumú (tárgyas) igék külső argumentumához (mondattani alanyához) hasonlóan viselkedik; illetve az ún. unakkuzatív (mediális) igékre, amelyek egyetlen argumentuma mondattani szempontból a kétargumentumú (tárgyas) igék belső argumentumához (tárgyához) hasonlóan viselkedik.

Az unakkuzativitási hipotézishez kapcsolódó nyelvészeti kutatások homlokterében az a kérdés áll, hogy a mondattanban jelentkező bennható-mediális különbség visszavezethető-e a szóban forgó predikátumok, illetve azok argumentumainak jelentéstanai jellemzőire (Dowty 1991, Levin–Rappaport–Hovav 1995). Érdekes kérdés az is, hogy ez a kapcsolat, amennyiben létezik, a lexikális szemantika szintjén ragadható-e meg (vagyis egy predikátum unergativitása/unakkuzativitása annak szemantikai jellemzőin keresztül a lexikonban van-e kódolva), vagy pedig a predikátum mondatszintű tulajdonságaként kell elemeznünk, a teljes mondat elemeiből, illetve szerkezetéből kompozicionálisan felépülő mondatjelentésre támaszkodva. Az unakkuzativitási hipotézis ebben az értelemben tehát határterületen mozog: a mondattan és a jelentéstan határán.

Míg az unakkuzativitási hipotézis eredeti formájában azt feltételezi, hogy az egyargumentumú igék mindegyike egyértelműen besorolható vagy a bennható, vagy a mediális igék körébe, újabb kutatások (Sorace 2000, Alexiadou 2004) arra engednek következtetni, hogy ez koránt sincs így: bár számos ige mondattani viselkedése alapján valóban egyértelműen bennhatóként vagy mediálisként viselkedik, más igék mondattani szempontból ingadozó viselkedést mutatnak (mind egy adott nyelven belül, mind pedig különböző nyelveket összehasonlítva), mintegy a bennhatóság és a medialitás határmezsgyéjén mozogva. Ez arra utalhat, hogy az éles bennható-mediális szembenállás helyett egy bennható-mediális kontinuumot (spektrumot) kell feltételeznünk, melynek szélein az egyértelműen bennható, illetve mediális igék foglalnak helyet, a spektrum belseje felé haladva pedig egyre inkább ingadozó viselkedéssel találkozunk. Amennyiben ez így van, érdekes kérdés, hogy ez a megfigyelés miként magyarázható a szóbanforgó igék szemantikai jellemzőivel.

A mozzanatos igék a magyar nyelvben mondattani viselkedésük alapján a bennható-mediális spektrum belsejében helyezkednek el. Egyes tulajdonságaik alapján a bennható igékkel rokoníthatók (az egyet áltárgy felvételének képessége (1)), más tulajdonságaik szerint a mediális igék körébe sorolhatók (igekötők felvételének képessége (2); névelőtlen, szemantika-ilag inkorporált alany felvételének képessége (3)). A medialitást támaszthatja alá az a tény, hogy a szemelfaktív igék (egy részhalmaz) bizonyos nyelvjárásokban ikes igék (4). Kifejezetten a mozzanatos igék köztes bennható-mediális státuszára utalhat az, hogy az anyanyelvi beszélők intuíciója megoszlik abban a tekintetben, hogy ezen igék állhatnak-e rezultatív szerkezetben (ez ugyanis a medialitás jellegzetessége (5)).

1. *A harang kondult egyet.*

2. *A harang megkondult.*
3. *Harang kondult.*
4. *Pattanik, kondulik, mozdulik, *bólintik, *kőhintik.*
5. *‘A bomba darabokra robbant. ‘A deszka szilánkokra reccsent.*

Dolgozatomban azonosítom a mozzanatos igék közös szemantikai jellemzőit (magas dinamikusság, alacsony agentivitás, magas érintettség, magas homogenitás és atelikusság). Mivel az unakkuzativitási szakirodalom ezen szemantika jellemzők egy részét egyértelműen bennhatósághoz, más részüket pedig a medialitáshoz köti, megállapítható, hogy a szemantikai jellemzés a magyar mozzanatos igék szintaktikai viselkedésének természetes magyarázatát adja: a mozzanatos igék szemantikai szempontból a bennható-mediális kontinuum belsejében helyezkednek el, s ezzel összhangban szintaktikai szempontból is a bennható-mediális kontinuum belsejében találhatóak. Ráadásul az is kimutatható, hogy azok a mozzanatos igék, amelyek bizonyos szemantikai ismérveik szempontjából eltérnek a többitől (pl. az ágéntívnek és kevésbé érintettnek tekinthető kőhint, bólint), s így szemantikai szempontból a bennható-mediális kontinuum egyik szélé felé eltolódva helyezkednek el, szintaktikailag is ennek megfelelően viselkednek.

6. **Megkőhintett, *megbólintott.*

A szakirodalomban a bennható-mediális kontinuum hipotézisét elsősorban egyes indoeurópai nyelvekre (olasz, német, francia, holland) vonatkozóan és egyetlen unakkuzativitás-diagnosztikára (*haben/sein* segédige választása) korlátozva vizsgálták (Sorace 2000, Alexiadou 2004). A fent ismertetett elemzés abból a szempontból jelenthet hasznos adalékot, hogy egy nem indoeurópai nyelvre vonatkozóan és a segédige-választástól eltérő diagnosztikák alkalmazásával mutatja ki a bennható-mediális kontinuum létezésére, illetve annak szemantikai megalapozottságára vonatkozó hipotézis helytállóságát.

Hochbauer Mária

(Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár)

A helynevek szerepe a térbeli orientációban

Előadásomban kísérletet teszek arra, hogy feltérképezem, melyek azok a nyelvi és nyelven kívüli tényezők, amelyeknek szerepük lehet a térbeli orientációban. Mivel a térbeli tájékozódás és a bennünket közvetlenül körülvevő világ, tárgyi környezet térbeli tagolása elsősorban nem geográfusként, kartográfusként, pszichológusként, műépítészként érdekel, hanem nyelvész doktoranduszként, nyilvánvaló, hogy előadásomban a nyelvi tényezőkre fogok nagyobb hangsúlyt fektetni, ezeken belül pedig a helynevekre. A számomra egyik legizgalmasabbnak tűnő kérdés az, hogy van-e, lehet-e egyáltalán szerepe a helyneveknek a térbeli orientációban, és ha igen, akkor milyen szerepet töltenek be az emberek térbeli eligazodásában. Ahhoz azonban, hogy erre a kérdésre választ kapjunk, szükséges előbb bepillantást nyernünk a térbeli tájékozódás kognitív rendszerébe, valamint a helynevek szinkrón rendszerébe, illetve ennek a szinkrón rendszernek az egyes mikroközösségeken belül történő működésére.

Hipotézisem, hogy a helynevek önmagukban, pusztán helynévként közvetlenül semmiféle szerepet nem játszhatnak a térbeli tájékozódásban. Ahhoz, hogy ez a kérdés értelmet nyerjen, föltétlenül szükséges a beszélő jelenléte, aki egyszerre név- és térhasználó is. Egyetlen beszélő azonban még mindig kevés ahhoz, hogy a helyneveknek szerepe lehessen a tájékozódásban: ehhez egy egész beszélőközösség szükséges. Beszélőközösségek szintjén ugyanis a helynevek révén kialakul a térnek egyfajta konvencionális tagolása: az egész közösség ugyanazokat a helyneveket használja bizonyos helyek megnevezésére, és ezen a közösségen belül a névhasználat szabályai is azonosak. Ha ezeket a neveket két vagy több beszélő közül csak az egyik ismerné, annak nem sok értelme lenne, hiszen a helynevek pusztán ismerete nem tenné lehetővé a pontosabb tájékozódást, de a helynevek tudója mások útbaigazításában sem venné hasznát ennek a tudásnak. Éppen ezért feltételezem, hogy a helynevek közvetlenül nem segítenek a jobb és egyszerűbb tájékozódásban, sokkal inkább a róluk való kollektív tudás kínál biztosabb, de nem elengedhetetlen fogódzót a tér tagolására, és az ily módon helynevek által szegmentumokra bontott térben való tájékozódásra.

A térben való eligazodásnak tehát nem elengedhetetlen feltétele a helynevek ismerete, hiszen ez egy olyan többlettudást feltételez, ami a térbeli orientációhoz nem föltétlenül szükséges. A helynevek legfontosabb szerepe az általuk megjelölt helyről való beszédben van: a helynév segítségével történő szóbeli eligazítás csak akkor lehetséges, ha az eligazítást kérő és az útbaigazító egyaránt rendelkezik azzal a háttértudással, amely a területet a névvel összekapcsoló tapasztalatból származik.

Klapcsik Sándor
(Jyväskyläi Egyetem)

**A határátlépések határtalansága:
a transzgresszió és a liminalitás interdiszciplináris elméleti háttéréről**

Előadásom, mely PhD-disszertációm elméleti hozadékait mutatja be, azon hipotézisre épül, hogy Victor Turner liminális terei és társadalmi alakzatai (communitas) újraértelmezhetők a posztstrukturalista filozófia (Jacques Derrida, Paul de Man, Michel Foucault, Homi Bhabha, Gilles Deleuze és Felix Guattari) határátlépésekről és hibriditásról szóló belátásaival. Ezen teoretikus feltevést irodalmi szövegek formai-narratológiai és elméleti-tartalmi, pszichoanalitikai és posztstrukturalista irányultságú elemzésével lehet bizonyítani. A narratológiai kérdések a fokalizáció és elbeszélői perspektíva kérdését vetik fel: egy elidegenített, ironikus elbeszélői perspektíva állandó oszcillációt idéz elő az olvasóban, akinek (Iser-féle) aktusai így egy liminális teret töltenek ki. A posztmodernre jellemző narratív beágyazások, metalepszisek, mise-en-abyme, szintén felvetik a formai szinten megjelenő transzgresszió és liminális tér kialakulásának lehetőségét. Tartalmi elemzésem a fikcionális terek alakzatait, a foucault-i heterotopia, a Deleuze-féle rizoma, a labirintus, a nagyváros, és egyéb liminális helyek megjelenési módjait vizsgálja, melyek – Walter Benjamin, Michel de Certeau, Deleuze és Guattari alapján – kapcsolatba hozhatók a flanueur, a járókelő, a nomád alakjával. További feladat lehet, hogy műfaji határátlépéseket találjunk, a populáris regiszterek (a detektívirodalom, a fantasy, horror, science fiction, kém-történet), valamint a „magas” irodalmi műfajok, a történelmi regény, satíra, realista irodalom, modernista és posztmodern regény között. A műfaji transzgressziók, Derrida műfajról kifejtett álláspontja alapján, rokonságot mutatnak a térbeli, kulturális, szociális, társadalmi, nemi transzgressziókkal, melyek Foucault, Derrida és Homi Bhabha elméletében elengedhetetlenül fontos szerepet játszanak. A formai és fikcionális szinten megjelenő, liminális és plurális terek tehát tudományterületek és elméleti irányzatok keveredésével, interdiszciplináris elemzéssel közelíthetők meg: narratológia, filozófia, szociológia, pszichoanalitika, feminizmus, irodalomelmélet, mediális diskurzus közös horizontba hozásával.

Kolta Dóra

(Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest)

**„Vagyok fény-ember ködbe bújva”
Ady tér-, idő- és lélekmezszyéken átívelő költészete**

Ady Endre a fény költője, azaz a mindenségé. A fény, a Nap iránti vonzódásáról számos prózai művében ír, s a Keletről jövő Nap szinte minden esetben az egzotikum, a mítosz, a pogányság témakörébe ágyazva jelenik meg. A „Napisten papja” megértéséhez hozzásegít egy életrajzi-genetikai tény, a költő táltos-jele. Az irodalom- és művelődéstörténeti háttér is kedvező volt Ady táltos-tudatának kibontakozásához. A korabeli Európa a primitív kultúrák felé fordult, s ennek speciális változata volt a magyar egzotizmus, amely Keleten egyben saját kulturális gyökereit is kereste. Viszonylag kevés szó esik a költő műveltségének egy olyan összetevőjéről, amellyel szinte egyedül állt korának alkotói között: a Szilágyságban felnőtt Ady ismerte az ősi magyar hitvilágot, illetve annak megőrzőjét, a magyar népi hiedelemvilágot. Ennek központi alakja a táltos, aki utazása, révülése során téren és időn átlépve, intuitív módon, analógiákban és szimbólumokban gondolkodva archetipikus jelenségeket észlel és jelenít meg. Számos Ady-vers (*Sírás az Élet-fa alatt*, *Nem először sírok*, *Egy párisi hajnalon*, *Futás a Gond elől*, *A fekete zongora* stb.) tükrözi ezt a pszichotikus állapotot, amelyet a klasszikus szakirodalom alapján leginkább a jungi fogalmakkal definiálhatunk. A táltos a Nappal azonosul, hozzá emelkedik, ő a fényvallás megvilágosultságra törekvő avatottja. Ennek bizonyítéka Ady kozmikus arányú, csak asztrálmítoszi keretek között értelmezhető költészete.

Kovács Ferenc Dávid

(Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest)

Kosztolányi és a századforduló neuraszténiakultusza

A századelő modernista fordulatával foglalkozó legújabb kutatások egyre hangsúlyosabban mutatnak rá arra, hogy az előadásomban a „századforduló neuraszténiakultuszának” nevezett jelenség nem csupán hangsúlyos tematikus vonulatként jelenik meg a korszak művészetében, illetve művészetelméletében, hanem egyenesen a modernista fordulat központi gyökérmetaforájaként értelmeződik. Előadásomban egyik oldalról az összehasonlító irodalomtudomány, másik oldalról az orvostudomány, illetve a pszichológia tudománya történetének kérdésesi horizontjából vizsgálom az írói kreativitás egyik – a 19–20. század fordulóján hangsúlyosan megjelenő – modelljét, illetve ennek a modellnek gyakorlati megvalósulását Kosztolányi Dezső életművének példáján.

Áttanulmányozva Kosztolányi levelezését, az életrajzra vonatkozó visszaemlékezéseket, illetve az életmű egyes darabjainak kortárs kritikáját, azt tapasztalhatjuk, hogy az irodalomban hangsúlyosan visszatérő nézet, mely szerint az írónak mint művésznek a kreatív energiái valami pontosabban meg nem határozott „idegesség”-ből származnának, azok az idegi élet fel-fokozottságával hozhatók összefüggésbe. Ezen nézetrendszer a kor számos elméleti szövegében megjelenik Csáth Gézától Ady Endrén keresztül Juhász Gyuláig. Bár nem választható el a nézet a freudizmus ekkoriban bekövetkező radikális expanziójától, előadásomban arra a tényre kívánok rámutatni, hogy nem csupán az ekkor még korántsem a hivatalos akadémiai nézeteket képviselő pszichoanalízis, hanem a korban elfogadott fiziológiai alapozottságú lélekgyógyászat is igyekezett alátámasztani az ilyen irányú vélekedéseket.

Előadásomban elsőként egy archeológiai indíttatású vizsgálat keretében megkísérlem felvázolni, hogy az annyit emlegetett „idegesség” vagy neuraszténia milyen helyet foglalt el a korszak pszichiátriai irodalmában, és megpróbálom feltérképezni, hogy a századforduló értelmezési horizontján milyenek voltak a fogalom konnotációi, miben különböztek a fogalom mai értelmezéseitől. Másodsorban be kívánom mutatni, hogyan jelenik meg, hogyan materializálódik a fenti fogalomkör Kosztolányi munkásságában, illetve az életművéhez kapcsolódó biográfiai narratívá(k)ban. Mindezek után rövid kitekintést kívánok adni Kosztolányi kapcsolatára a pszichoanalízis alkotáspszichológiájával, illetőleg ennek hatásával a szerző nyelvszemléletére. A klasszikus komparatistika, az összehasonlító tudománytörténet eszköztára mellett természetesen a művészi kreativitás kutatásának lélektani elméleteit is játékba kívánom hozni, mind a jelenkorban elfogadott nézetek tekintetében, mind történeti értelemben, a 19–20. század fordulójára vonatkozóan.

Kulin Borbála

Debreceni TudományegyetemEgyetem

Transzcendens áthallások Illyés Gyula lírájának első évtizedében (1928–1938)

Már Illyés egyik első kritikusa, Németh László is felhívta a figyelmet arra, hogy a tárgyias líra jegyében induló, a valóság alapú költészet mellett elkötelezett Illyés költői képeinek „metafizikai nyilallásai” vannak. Illyés költészetének transzcendenciához fűződő viszonyára, bibliai alapjaira az utóbbi években egyre több tanulmány mutat rá, s nem kétséges, hogy ahogyan Tverdota György fogalmaz, „tüzetesebb vizsgálódás a tárgyiaságnak egy jelentősen másfajta értelmét deríti föl”, mint a nyugat-európai költők, Eliot, Valéry vagy Gottfried Benn lírájának tárgyiasága. Tervezett előadásomban Illyés első négy verseskötetének, a *Nehéz föld*, *Sarjurendek*, *Szálló egek alatt* és a *Rend a romokban* című kötetek lírai anyagán kívánom felmutatni Illyés lírájának transzcendens vonulatát, s megmutatni, hogy ebben a vallásos szó-kincset sokszor szándékosan kerülő, nem egyszer kétkedést megfogalmazó lírában milyen bibliai szövegminták, beszédaktusok ismerhetők fel, a transzcendenciáról való beszédnek milyen sajátos formája mutatkozik meg. Munkám elméleti háttérét Paul Ricoeur–André Lacoque: *Bibliai gondolkodás*, Northrop Frye: *Kettős tükör* és Békési Sándor: *Ergon, a keresztényen esztétika teológiája* című doktori disszertációjára alapozom.

Lajtos Nóra

(Debreceni Tudományegyetem)

Ablakok, világok, határok Sánta Ferenc két kisprózájában
(*Tündérvilág, Emberavatás*)

Sánta Ferenc *Tündérvilág* című novellájában az **ablak** világába merült anya képzelete teremti meg azt a tündérvilágot, amely bent, a szobában lévő anya belső gondolatvilágát szinte szcenikus látványossággal tárja az olvasó elé. Az elbeszélői nézőpont fölé emelkedik ez a fajta belső, szuggesztív erejű látomás-monológ. Ezen a ponton nemcsak a novella rejtett térszerkezete szakad ketté, de az elbeszélés nem evilági (tündérvilági) emlékképeinek függőnye/kárpitja is felhasad. *Az író ezzel az ablaknyitással enged bepillantást az anya világába, személyiségébe, traumatikus gyász-élményébe.*

Történet a történetben: metaforikus sík. Az anya ablakon túljutó gondolatvilága szüli azt a tündérvilágot, amely egyfajta kicsinyítő tükörként (mise en abyme-ként) is működtethető az elbeszélői funkciók behatóbb vizsgálatával. Szegedy-Maszák Mihály a narratív betét olyan válfaját mutatja fel a romantikus álomnovellák esetében, ahol a törzsszövegben elmondottak kifordított változata a betét: „A belső tér nyitottságát állítja szembe a külső tér bezártságával,” s ez a megfigyelés erre a Sánta-novellára is áll.

Az ajtófélnél egy időre elidőző anya egy lépésnyire lenne a **küszöb**ön túli, valóságos kinti világtól; ám Sánta nem engedi kilépni hősét a maga teremtette zárt, belső, lelki környezetből: neki élnie kell tovább és emlékeznie.

Sánta *Emberavatás* című elbeszélése a gyermekkorból a felnőtt korba való átlépést, „beavatódás”-t példázza. A szerep kifejezés már önmagában is igen súlyos szemantikai megterheltségű. A novella azt igyekszik megmutatni, mennyiben alakul át a gyermek szerep az apa (családfenntartó) szerepévé. Több szinten is megtörténik a „beavatódása” a gyermek-elbeszélőnek: erkölcsi, etikai, biológiai értelemben vett határátlépésekről egyaránt beszélhetünk.

A Sánta-szövegek Wittgenstein ama nyelvfilozófiai kérdésének továbbgondolására is lehetőséget adhatnak, mely szerint: „A szubjektum nem tartozik a világhoz, de ő a világ határa”. Előadásomban a fentiekben felvetett problémakört igyekszem körbejárni beható műelemzések által.

Lőrincz Noémi
(Jyväskyläi Egyetem)

Patocka kettős határsértése és a magyar recepció

Előadásomban Jan Patocka, cseh filozófus kettős határsértésével foglalkozom. Ez egyrészt a mesterén, Edmund Husserlen és a neve által fémjelzett fenomenológián való túllépést, másrészt a kommunizmus hivatalosan elfogadott szellemi börtönéből való kilépést jelenti. Ehhez röviden felvázolom az 1960-as, 70-es évekbeli Csehszlovákia politikai légkörét, amely segít abban, hogy belelássunk abba a szellemi háttérbe is, melyből Patocka és filozófus társai kitörni próbáltak és a föld alatt zajló élénk szellemi harcot folytattak a fennálló hatalom ellen. Majd kimutatom, hogyan jutott el Patocka az ún. aszobjektív fenomenológiához, amely a Husserlen való túllépést jelenti. A filozófus, akit a rendszer sikeresen kiiktatott az akadémiai életből, olyan komoly hatást gyakorolt az utána következő generációkra, hogy a mai napig is elismert és tárgyalt filozófusnak számít világszerte. Ideológiai okokból a magyar recepció ezt csak a rendszerváltás után tudatosította.

Majoros Györgyi

(Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba)

Az esszé és az önéletrajz határkérdései és kapcsolódási pontjai Babits Mihálynál az 1930-as években

Az esszé- és az önéletrajz-irodalom közel félévezredes múltra tekint vissza, az irodalomtudomány homlokterébe azonban nagyjából a 20. század közepén került. A magyar szakirodalom az 1970-es években figyelt fel e két műfajcsoportra, majd a robbanásszerű érdeklődés irántuk az 1990-es évektől volt érzékelhető. Meghatározásuk problematikus, ugyanis még az is kérdéses, hogy műfaj(csoport)okról, műformákról vagy diskurzusmódokról beszélhetünk-e.

Babits Mihály esszéművészete tematikailag nagyon sokrétű, kezdettől jellemzője a műfajkeveredés, a műfajhatárok feszegetése. Az 1930-as évek elejétől egyre személyesebbé, líraibbá és önreflexívebbé válnak írásai, vagyis az eredendően értekező jellegű műfajt az önéletíráshoz közelíti, a kísérletezés terepének tekinti. Előadásomban a babitsi költői esszé és az önéletrajz érintkezési pontjait, legfontosabb jellegzetességeit kívánom bemutatni a *Curriculum vitae*, a *Fogaras*, a *Szekszárdi kadarka* és a *Gondolatok az ólomgömb alatt* című írásai alapján, de szót ejtek a *Keresztülkasul az életemen* műfajelméleti problematikájáról is.

E két műfaj kapcsolódási pontjait a következő szempontok alapján közelítem meg a Babits-írások elemzése során: a *referencialitás* (ön- vagy valóságreferencialitás), az *emlékezés-technika* (idősíkok egymásra vetítése; egyéni, kollektív és kulturális emlékezet; Bergson „teremtő idő”-elmélete és a reprezentációs tudatban lezajló emlékezőfolyamat) és az *én* pozíciójának (a szerző, a narrátor és az elbeszélő én viszonyrendszere) megfigyelésén keresztül. Narratológiai szempontból érdemes megfigyelni a külső és belső nézőpontok váltakozásának módját, valóság és fikció viszonyát (biografikus és autobiografikus elemek), a narrációs technikát és a narratíva struktúráját. Babits írásai esetében megfigyelhető az „írás” transzcendens ontológiája, illetve a műalkotás immanenciája és transzcendenciája, vagyis az írásfolyamat az (ön)megértés, (ön)megismerés, (ön)értelmezés és az önelmondás terepe is. Az objektiváció és az expresszivitás babitsi kulcsfogalmai rávilágítanak minden irodalmi műfaj lírai jellegére: a műfajhatárok elmosódnak, továbbá a műfajok folyton változásban vannak, a műforma a „tartalomhoz igazodik” Babits elméletében. E kérdéskört járja körül az előadás a műfajelméleti szakirodalomban felvetett kérdések figyelembevételével.

Marcsek György
(Debreceni Tudományegyetem)

Az idegenség alakzatai Krasznahorkai László *Seiobo járt odalent* című kötetében

Előadásomban megkísérlem bemutatni és elemezni Krasznahorkai László *Seiobo járt odalent* című novelláskötetének idegenségélményt, művészettapasztalatot és identitást érintő vonatkozásait. E kötet szövegeiben a beszédformák leszűkített száma, a szigorúan megkomponált elbeszélői magatartás mellett a művészettel való találkozás, a műalkotásokhoz való odafordulás (szemlélés, befogadás, restaurálás, másolás, megalkotás) tematizálása hozza létre azt a sajátos olvasási alakzatot, amely szükségszerűen számot vet mű és befogadó közötti viszonyra. E viszony a megértés hermeneutikai struktúrájában ugyanabban az Én–Te szembenállásban tétéleződik, mint ami a saját és a másik, ismerős és idegen, megérteni akaró és választ adó fél között is fennáll. Elemzésem így többek közt arra irányul, hogy Krasznahorkai kötetének írásai hogyan kísérik meg nyelvileg közvetíteni azt a hatást, amely az idegenséggel való találkozás során éri az ént, a sajátot. Így a fikción belüli műalkotásokról szóló leírások működési módjának vizsgálata a szövegnek az idegenség, identitás témaköréhez való hozzáállásáról is tanúskodik: hogyan képes a nyelvi közegben tudósítani a befogadó (én) és a szemlélt mű (a másik) között végbemenő, elsődlegesen nem nyelvi tapasztalatról? Milyen szerepet kap (kap-e?) a műalkotás medialitása? A hermeneutikai modell és a kultúratudomány belátásai nyomán megkísérlem bemutatni azt a nézőpontot is, amelyből a szöveg kultúra és a benne megszülető műalkotás, esztétikum és élet kapcsolatára, összetartozására kérdez rá.

Máté Judit Eszter

(Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba)

Határtalanság az egyházi szaknyelvben

A keresztény egyházi kultúra bő ezer éves múlttal bír Magyarországon, szerves része a művelődésnek, és így jelentős formálója a nyelvhasználatnak. Ennek ellenére az egyházi szaknyelv kutatása még gyerekcipőben jár, pedig a vizsgálódásra számos lehetőség van mind a kutatás módját, mind az irányát tekintve. Ennek oka, hogy az összefoglaló *egyházi szaknyelv* kifejezés alatt több területet értünk: bibliai szövegek, liturgikus elemek vizsgálatát, a szakrális és az ember közötti, valamint az ember és ember közötti kommunikációt. Érdeemes kutatni az egyházi és világi sajtó nyelvhasználatát hitéleti és egyházszervezeti témákban. A megközelítési módok is igen változatosak, egyházi szaknyelvi kutatásokat érdemes végezni szocio-lingvisztikai, lexikológiai, teológiai, történeti és irodalmi szemszögből is. Vizsgálhatunk szinkrón és diakrón megközelítéssel, területi vagy felekezeti nyelvhasználati különbségeket szem előtt tartva. Azonban nem csak az *egyházi szaknyelv* kifejezésbe tartozik bele több részterület, hanem az egyes részterületeken belül is nehéz leszűkíteni és kategorizálni a vizsgálni kívánt elemeket.

Előadásomban első sorban a lexikai elemek vizsgálatokor felmerülő problémákról szeretnék képet adni. A keresztény egyházi szakszókincs több tudományterülettel és számos nyelvi változattal közvetlen és szerves kapcsolatban állt történetileg és áll ma is. A használati kör nagysága nem hasonlítható össze a zártabb csoportok szaknyelvi nyelvhasználatával (pl. katonaság), hiszen a keresztény egyházakhoz nem kötődő anyanyelvi beszélők is találkozhatnak mindennapjaikban egyházi szakkifejezésekkel. Az egyházi nyelvhasználat főbb területei nyomán a lexikai elemek lehetséges szociolingvisztikai csoportosítási lehetőségeit szeretném megadni.

Az egyházi szaknyelv jelentőségéhez képest eddig nem kapott kellő figyelmet a tudományban. Ennek egyik oka pontosan szerteágazó volta. Szűkítés és előzetes rendszerezés nélkül nehéz kutatni bármely részterületét. A lexikai elemek vizsgálatokor is több nehézségbe ütközik a kutató, erről szeretnék egy rövid problémavázlatot adni.

Monostori Tibor

(Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest)

**Egy globális fogalom magyarországi kálváriája
Az „Ausztriai Ház” terminus a 16–17. században és modern kori utóélete**

Az Ausztriai Ház fogalmát a magyarországi történetírás az elmúlt évtizedekben egyértelműen definiálta: az lényegében a 16-17. századi Habsburg Birodalom szinonimája, amely többek között az osztrák örökös tartományokat, a Cseh Királyságot és a Magyar Királyságot is magában foglalta. Az újkor nagy részében ezzel az Ausztriai Házzal harcolt Franciaország az európai hegemoniáért, ez a birodalom állt ellent a töröknek és a reformációnak, és végül Magyarország is ebbe az államkonglomerátumba integrálódott.

Ez a világkép az elmúlt esztendőben az összeomlás szélére került és a historiográfiai, hungarológiai, levéltári kutatások nyilvánvalóvá tették tarthatatlanságát. A „Habsburg-ház” fogalmának kialakulása kései, 18. századi fejlemény, a megelőző évszázadokban az Ausztriai Ház terminuson (annak alapjelentésében) egész Európában a dinasztia két ágát (egyrészt a spanyol főágot, azaz a Pireneusi-félszigetet, a Németalföld és Itália jelentős részeit is magában foglaló hispán világbirodalmat, másrészt a közép-európai mellékágot és annak említett területeit) együttesen értették. A fénykorát élő Spanyol Monarchia vezetői, a „katolikus királyok” 150 éven keresztül gyámkodtak a keleti testvérág felett.

Miként lehetséges, hogy a hazai történetírás legmagasabb fórumain a legutóbbi időkig tévesen definiálták a fogalmat, számos félreértésre adva alkalmat? Miként lehetséges, hogy egyes globális történelmi eseményeket újra és újra a dinasztia közép-európai ágának gazdaság- és külpolitikai prioritásaiból próbálnak levezetni, a legkritikább esetben említve a sokszoros gazdasági, pénzügyi, demográfiai, katonai túlsúlyban lévő nyugati ágot?

A tapasztalataink szerint kényes kérdésre csak sokrétű és igen sok szempontot vizsgáló válasz lehetséges, amely túllépi a szigorú értelemben vett történettudomány kereteit és határait. Nemzeti emlékezet, etnocentrizmus, politikum és propaganda, gazdaság- és társadalomföldrajz, Magyarország periféria-jellege, a Kárpát-medencét érő nyelvi hatások: sorra vesszük azokat az egyszeri vagy tendenciaszerűen, egymást erősítve ható okokat, amelyek önmagukban nem elegendők, együttesen viszont már igen a téves világkép kialakulása és annak fennmaradása magyarázatára. A másik úton haladva felvázolható egy összetett, koherens rendszer, a magyar történetírás képe a kora újkori Európáról, amelynek elemei egymást erősítették az elmúlt évtizedekben.

Nagy Zoltán

(Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár)

Kisebbségi időparadoxonok a két világháború között és után

A történetiséggel foglalkozó diszciplínáknak okvetlenül számolniuk kell a korszakok, korszakhatárok és korszaktudatok, vagy az ezekhez kapcsolódó időtapasztalatok logikájával, föl-bukkanásuk sajátos feltételeivel, értelmezésük koránt sem megnyugtató és minden esetben igazolható voltával. Eszerint a történeti tudományok argumentációját, az értelemösszefüggések és jelenségek magyarázatába fektetett metodológiai jártasságát egyaránt meghatározza az a működésmód, ahogyan a történetiség különféle fogalmai előírják a történeti kutatások magyarázó sémáit, a változások és szekvenciák logikáját kifejtő érvelésmódjait.

Előadásom célja, hogy a két világháború közti erdélyi magyar kisebbségi identitás módzatait vizsgáló eszmetörténeti kutatásokban meghonosodott kisebbségi létparadoxon analógiájára kísérletet tegyek a jelenség sajátos természetéből adódó időtudatok körvonalazására. Ezáltal vélhetően olyan vizsgálati horizontok vázolhatók föl, amelyek a kisebbségi identitás jellemzőiből eredeztethető múltba tekintés stratégiáinak, és a „jövőbelátás poétikáinak” dinamikus vonásaira kérdeznék rá. Olyan, sajátosan az idő képzetéhez kapcsolódó alakzatok értelmezése a tét, amelyek diszkurzív kifejtettségéből következően rálátás nyílhat a történelmi múlthoz fűződő tapasztalatok, illetve a különböző elvárásokra épülő cselekvéslehetőségek összehangolására. Az időparadoxon képzete értelemszerűen azokat a törésvonalakat rejti magában, amelyek rámutatnak az időnek ontológiai státust tulajdonító elképzelések ellentmondásosságaira. Ezáltal a történelmi emlékezet generálta azonosságalakzatoknak, identitáskonstituáló tényezőknek a kisebbségi önértelmezésben való hasznosíthatóságai, cselekvésorientáló funkciói egy olyan intencionális szerkezetben manifesztálódnak, amely számos kontextusban tetten érhető. Hogyan képzelhető el a hagyományhoz való viszony egy olyan közösségben, amelynek létezése előzmény nélküliként tételeződik, vagyis az emlékezés, a múlthoz való értelemteljes viszonyulás mechanizmusának éppenséggel az a fajta lehetőségfeltétele tűnik elbizonytalanítónak, amely egy anticipálható, illetve megvalósítható jövőkép felől konstitutív szereppel bírhat? Előadásom során többek közt arra kívánok rámutatni, hogy a két világháború közti erdélyi magyar kultúrát meghatározó filozófiai irányvonalak, mint a neokantiánus értékelméleti paradigma és a heideggeri egzisztenciálfilozófia milyen irányvonalak mentén határozták meg az időhöz kapcsolódó diszkurzív lehetőségeket. Interpretációm Makkai Sándor életműve felől alapozom meg. Kérdésselvetéseim és lehetséges válaszaim fő vonulata elsősorban az axiológiai és egzisztenciálfilozófiai horizontban fölsejlő kisebbségi létparadoxon időképzeteinek ellentmondásaira épül, azonban a *Nem lehet*-vita korabeli tanulságaira is fókuszállok, valamint ezek későbbi aktualizálásainak, újraolvasásainak természetét is vita tárgyává kívánom tenni.

Neichl Nóra

(Pécsi Tudományegyetem)

Szubverzió és legitimáció

A paródia vizsgálata a magyar irodalomban Karinthy Frigyes-től Parti Nagy Lajosig

Jelenlegi kutatásaimban a paródia és az irónia jelenségével, működésével, illetve kettejük kapcsolatával foglalkozom Parti Nagy Lajos írásaiban, melyek jó terepet biztosítanak a határ-átlépés jelenségének vizsgálatára is.

A paródia egy szubverzív erejű jelenség, képes felforgatni, de egyben újra is rendezni a hagyományt, képes kérdésessé tenni az egymástól különálló jelenségek közti határokat.

Egy parodisztikus-ironikus megnyilatkozás vagy műalkotás esetében a befogadó megközelítési lehetőségek, értelmezési módok között ingadozik, tehát nem határozható meg egyetlen, végső jelentés. A jelentésalkotás a ténylegesen kimondott és az elhallgatott között megy végbe, tehát egy folyamatos határátlépésben.

Másfelől azonban határátlépések Parti Nagy Lajos írásaiban is tetten érhetők – talán épp ez volna humorának egyik legjellemzőbb forrása. Elmossa, de legalábbis megkérdőjelezi a határokat a magas és a tömegkultúra között: különböző nyelvi regisztereket vegyít egymással, illetve olyan műfajokat hasznosít újra, mint az operett, a nóta vagy a lányregény.

Nemeh Diana

(Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest)

**Könyvekbe menekülő képek
Néhány mondat szó és kép viszonyáról Krúdy prózájában**

Belting szerint az ember az idő, a tér és halál fogalmát képekben ragadja meg, ezzel magyarázható annak antropológiai jellege. A materiális hordozót tekintve különböztet meg két típust: a belső képet, amelynek médiuma az emberi test, és a külső képet. Az előbbi csoportba tartoznak az álom, a képzelet és az emlékezet képei is.

A Krúdy-próza szakirodalmában az álom és az emlékezet a különböző kutatási irányoktól függetlenül a vizsgálatok kardinális pontjaiként nevezhetők meg. Mindkét esetben igaz az az állítás, hogy a képi és a nyelvi regiszterek együttes játékából alakul ki az, amit mi, az olvasók kezünkbe vehetünk. Feltehető az a kérdés, hogyan szervezi a képek használata a szövegeket? Milyen viszony állapítható meg a belső és a külső képek között? A szövegek szerint milyen tapasztalatok mutatkoznak a belső képek által közvetíthetőnek? Hogyan viszonyul mindez a látáshoz, az érzékelés tapasztalatához? S hogyan viszonyul mindez az olvasás tapasztalatához?

Németh Ákos
(Pécsi Tudományegyetem)

**„Vigasztalásul útnak indulunk...”
Határátlépés és kultúraközi közvetítés a két világháború közötti korszak
magyar útirajz-irodalmában**

A magyar nyelvű utazási irodalom felívelésének korszakai jellemző módon a magyar kulturális azonosság önszemléletének kitüntetett pillanataihoz, a magyar kultúra, illetve valamely társadalmi réteg értékrendjének önmaga számára való megkérdőjeleződéséhez kapcsolhatók. Azokhoz a pillanatokhoz, amikor a Másikkal való szembesülés a saját kultúra előítéleteivel való számvetés eszközévé válhatott. Ennek megfelelően az utazási irodalom a magyar történelem három jelentős korszakában bizonyult meghatározónak: a humanizmus és a reformáció ember-, illetve anyanyelvi kultúra-központú világképének percepcióját, s a magyarság tragikus politikai-kulturális szétszakítottságának tapasztalatát egyesítő 17. században; az éledő magyar nemzeti tudatról és a nyugatias polgárosodás programjáról gondolkodó reformkorban; valamint a Trianon és a vesztes forradalmak utáni korszak trauma-sújtott magyar azonosságtudatának nemzetközi válságjelenségektől is súlyosbított légkörében.

A „Holnap árnyékától” megkísértett két világháború közötti utazók tollán új, „kihagyó lélekzetű [sic!], személyes célzásokra forgácsolt, exhibicionista műfajok” (Cs. Szabó László) formálódtak: útirajzok, de emellett „regény-esszé, novella-esszé, tiszta esszé és kritika-esszé” is mindegyik. Szerzőik írók (Márai: *Napnyugati őrzárát; Kassai őrzárát*), társadalomtudósok (Cs. Szabó: *Doveri átkelés*), bölcsészek (Fejtő: *Érzelmes utazás*): európaiak. „A kétely, hogy a Garrenek művét már sem a regényben, sem az életben nem tudom megmenteni, az elmúlt időben békében sem hagyott nyugodni” – írja a Kassai őrzárát író-önmagát saját regényhősének pozíciójába behelyettesítő elbeszélője. Ha már megmenteni nem tudják is, legalább számba veszik, mi maradt az európai szellemből a világháború pusztítása és a nemzetállami bezárkózás évtizedei után, s a nyomasztó Holnap árnyékában: „Napnyugatra megyünk, a régi kultúra országaiba; mindenesetre viszek magammal szappant, hőmérőt, zsebkést s mindenféle más apró használati tárgyat is, mert utolsó időben sokat olvastam a napnyugati birodalom hanyatlásáról, s telítve vagyok gyanakvással.” (Márai)

„Túl vagyunk a határon s valami ünnepélyes megkönnyebbülésfélét érzek, megkönnyebbülést, de korántsem minden szorongás nélkül.” – írja Fejtő Ferenc könyve legelső mondatában, hogy azután a későbbiekben se szakadjon el a határátlépés gesztusaitól. A vallomásos, fikciós, illetve értekező próza jegyeit egyaránt magán viselő utazási irodalom egyike lehet azon sajátos írásformáknak, melyek már a harmincas években, s azóta is a szövegek parttalanná válásának tapasztalatát közvetítették, illetve közvetítik a változó idők befogadói felé. A különböző műfajokat felidéző beszédmódok szövegen belüli létesülése és egymásba íródása átjárható műfaji kereteket eredményez: erre utalhatnak Cs. Szabó korábban már idézett, új műformák jelölését célzó alkalmi szókapcsolatai is.

A földrajzi határok átlépését tehát minden esetben politikai, nyelvi, kulturális, műfaji határok meghaladása is kíséri a két világháború közötti korszak útirajz-irodalmában. Előadásom ezek értelmezésére kíván kísérletet tenni.

Ősz Sándor Előd

(Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár)

A határátlépő Kálvin Kálvin műveinek elterjedtsége a 16–18. századi Erdélyben

Kálvin János a reformáció századának egyik emblematikus személyisége. Kiváló jogász és teológus, hatásos prédikátor, szigorú vezető, eredményes közösség-szervező. Személyisége viszont már életében megosztotta Európát. Az övéi rajongva szerették, ellenségei vesztettül gyűlöltek. Kálvint az európai történetírás inkább megosztó, „határt szabó” személyiségként tartja számon, mintsem „határátlépőként”.

Ez a kettősség jellemző erdélyi közgondolkodásunkra is. A köztudatban református, „kálvinista” vallás kizárólag „magyar vallás”, úgy, ahogy a lutheránus a „német/szász vallás”. Ha a mezőségi vagy Küküllő-menti ember a „magyar templomról”, „magyar papról” beszél mindig a református egyházra gondol, még akkor is, ha a faluban más magyar ajkú felekezet is él. A 19. század második felét követően a református egyház minden életnyilvánulását Kálvinra vezeti vissza a köztudat. Az unitáriusok pedig úgy tekintenek Kálvinra, mint „Szervét gyilkosára”, így számukra talán ő legellenszenvesebb reformátor. Ezek tehát a klisék.

Az elmúlt másfél évben elkészítettük az erdélyi könyvtárakban található 16–17. századi Kálvin-kiadások katalógusát, és megpróbáltuk rekonstruálni azokat az olvasói köröket, akiknek teológiai gondolkodását befolyásolta a genfi reformátor teológiája. A kutatás eredményei teljesen szétzúzták az előbb felsorolt kliséket. Ezeket az eredményeket szeretnénk ismertetni.

1. Kötéstörténeti és peregrináció-történeti adatokat összevetve kiderül, hogy a 16. század 50-es 60-as éveiben az erdélyi (szász és magyar) fiatal értelmiségiek Wittenbergben vásárolták Kálvin műveit.

2. A 16. században Erdélybe került kötetek tulajdonosai között alig találunk reformátusokat: túlsúlyban vannak a szász lutheránusok, illetve a (magyar, szász, holland, lengyel) unitáriusok.

3. A közhiedelemmel ellentétben nem Kálvin főműve, az *Institúció* szerepel legnagyobb példányszámban, hanem az írásmagyarázati munkák, ún. bibliai kommentárok. Ezekre fókuszottan jellemző a „határátlépés”. Egyetlen példát hadd említsünk: 1720. január 24-én Pálfi Zsigmond kolozsvári unitárius lelkész, későbbi püspök „olvasásnak okáért” Kálvin újszövetségi kommentárját kölcsönözte ki egyházközsége könyvtárából. Kálvin írásmagyarázata tehát megtermékenyítően hatott az erdélyi protestáns igehirdetésre.

4. Kisebbségi terjedelmű, polemikus hangvételű írásai közül többnyire azok jutottak el Erdélybe, amelyeknek témája itthon is vita tárgyát képezte (pl. Szentháromság körüli hitviták).

5. Kutatásunk során újabb adatokkal gazdagodott egyik legnagyobb 17. századi magyar „határátlépő”, Szenci Molnár Albert biográfiája. Könyvtárának újabb kötete került napvilágra, illetve újabb adatokra bukkantunk a birtokában levő autográf Kálvin-levelekkel kapcsolatban is.

Reményeink szerint kutatásunk nemcsak a Kálvin-recepciótörténetet gazdagítja, hanem az erdélyi felekezetek együttéléséről alkotott képet is árnyalni fogja.

Pawlas, Szymon– Grzeszak, Anna
(Varsói Tudományegyetem)

Határok a lexikográfiában
Magyar–lengyel és lengyel–magyar szótárak készítésével kapcsolatos problémákról

Előadásunk célja bemutatni, hogyan a magyar és a lengyel nyelv más-más szerkezeti gondokat okozhatnak a magyar–lengyel és lengyel–magyar szótárak készítése közben. Példaként használjuk a vizsgált nyelvekben két igei kategória, azaz az aspektus és a műveltető szerkezet jelenlétéből vagy annak hiányából eredő gondokat. Először tárgyaljuk e két kategória megvalósítási módját a vizsgált nyelvekben – mind a két kategória csak egy nyelvben szerepel. A továbbiakban szemléltetjük, hogyan nehezítheti meg a szótárírók munkáját ezen megfelelés hiánya. A következő részben vizsgáljuk, hogyan oldották meg ezt a problémát az eddig megjelent szótárak szerzői. Végül bemutatjuk véleményünket a használt módszerekről, és vázoljuk a probléma más megoldási lehetőségeit.

Rajslí Emese

(Pécsi Tudományegyetem)

Andrić délszláv kontextusai

Andrićot már, úgy tűnik, nem nagyon olvasnak a délszláv végeken. Pszeudoértelmezéseket olvasnak, amelyeket bizonyos „szakértők” írnak. Itt tulajdonképpen meg is szűnik az irodalom vizsgálata, és a meztelen politikai igazság kerül napvilágra, amely sátánnak, de minimum háborús bűnösnek kiáltja ki az egyik legnagyobb délszláv író, valamiféle (valósnak) vélt nemzeti érdek nevében.

Előadásomban Andrić műveinek szerb-horvát-bosnyák-szlovén (esetleg macedón) recepciójában a délszláv háború alatt és azóta bekövetkezett változásokról szólnék. A változások mi-
benlétéről, okairól, gyökereiről, politikai kontextusáról - és továbbgyűrűzéséről.

Reinuma, Ege Celeste
(University of Jyväskylä)

Film – reflection of society

“What is designed to make people feel good at the movies has a profound effect on what they think and feel about the world around them” – Jonathan Rosenbaum

Films and mass culture share more than an amiable relationship. The films assist audiences in negotiating major changes in identity; they carry them across difficult periods of cultural transition in such a way that a more or less coherent national identity remains in place, spanning the gaps and fissures that threaten to disrupt its movement and to expose its essential disjointedness.

The mass media, especially film, the most important entertainment medium play a crucial role in eroding traditional regional and class-based patterns of leisure and establishing a more international, class transcendent and socially standardizing mass culture by all groups. In contemporary society, the mass media serve as a powerful socializing agent.

Also the sociological significance of media extends beyond the content of media messages.

Film can influence opinions and ideas of people and form society so their views and attitudes change on some level.

The development of mass society and the impact of mass media lead to homogenizations of culture which includes the arts, values, and overall lifestyle of the population.

Silling Léda

(Eötvös Loránd Tudományegyetem)

A rumai vásár – a Balkán és Közép-Európa határán

A Vajdaságban található vásáros központok talán legdélebbike Ruma, ahol a legnagyobb szerémségi vásárt tartják. A település történetében kiemelkedő helyet foglal el ez a funkció. Jugoszlávián belül korábban is megmutatkozott jelentősége, vonzáskörzete ma is több ország területére terjed ki.

A település történetében a helyszín mint vásárt tartó hely adta azt a többletet, amelynek nyomán várossá fejlődhetett. Az 1718-as pozsareváci békekötés után Szerémség egy része a következő 200 évre a Habsburg Birodalomhoz került. 1746-ban kezdődött el az a folyamat, amely a mai város csíráját jelentette. Első lakói szerbek és németek voltak, akik a környező településekről költöztek ide. A telepesek a földműveléstől kezdve a iparosságon, kereskedésen át sokféle foglalkozást űztek. Rumának városi rangja lett, amivel a vásártartási jog is együtt járt. Már 1747. október 10-én megtartották az első rumai vásárt, nagyszámú, távoli településekről is érkező iparos és kereskedő részvételével. A vásárolás azóta is folyamatos ebben a közép-szerémségi városban.

A rumai vásárt minden hónap harmadikán tartják meg, állat- és kirakodó vásárának színessége kiemelkedő. Több régió, azaz ma már több ország lakosságának találkozóhelye, találkozó pontja ez a vásár: Vajdaság, Közép- és Dél-Szerbia, Horvátország, Bosznia lakossága jár ide vásárolni, ezért a vásárok nemzetiségileg igen vegyesek: szerbek, horvátok, bosnyákok, magyarok, romák alkotják az árusok és vásárlók körét. A nemzetiségi sokszínűség a nyelvi sokszínűséget is magával hozza. Ez a tény azonban az üzletkötéseknek nem szab gátat, hisz a korábbi jugoszláv tagköztársaságok mindegyikében beszéltek szerbül. Ez a tudás még ma is megvan, bár a szerb nyelvnek valamely dialektusa formájában. A vásári nyelvezet éppen ezért makaróni nyelvnek nevezhető.

Az állítás a vásárokról, hogy azok különböző kultúrák érintkezési pontjai és olvasztótégelyei, ezen a helyen többszörösen is beigazolódik. Egy-egy vásár alkalmával jelen van itt a dél-szerbiai marhakupec, a šumadijai gyümölcsstermesztő, a szlavón seprűkészítő, a szerbiai bocskorosmester, a Duna menti hálószővő, a zöldségfélét áruló boszniai, a ki tudja honnan érkező ócskavasárus roma stb.

Nációk és nyelvek, áruk és pénznemek kavarnak ebben a sokadalomban, s szól a hangos balkáni gépzene, harsognak az új mű-népdalok, és terjeng a pecsenyesütőkből a zsír és a vöröshagyma erős illata. Ez a rumai vásár.

Szakál Anna

(Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár)

A 19. századi folklórgyűjtemények kanonizációs problémái – a „Vadrózsák” egyik gyűjtőjének példáján

Előadásomban Kriza János egyik gyűjtőtársának, Tiboldi Istvánnak, egy 19. századi székelyföldi unitárius néptanító-költőnek a személyén és gyűjtésein keresztül kívánok a 19. századi gyűjtések történetébe bepillantást nyújtani. Ennek kapcsán elsősorban a meséről való beszédmód változását/változatlanságát, és a különböző korok folklorisztikai értékeléseit, illetve kanonizációs stratégiáit szeretném bemutatni.

Szalisznyó Lilla
(Szegei Tudományegyetem)

**„...egy könyvkiadás engem könnyen megakaszt”
Kisfaludy Sándor műveinek kiadása és terjesztése 1816-ban**

A kiadástörténeti kutatás a magyar irodalomtörténet-írás lappangó hagyományának számít, és a tudományos diskurzusban máig megőrizte aldiszciplináris jellegét. A tárgykörben eltérő intenzitással jelennek meg tanulmányok, és a kiadástörténeti források feldolgozása igen szegényesnek mondható. Amikor a pozitívista irodalomtörténet-írás megkezdte az ilyen jellegű források közreadását, egy rögzült séma alapján válogatott; csak azokat a részleteket közölte, amelyeknek „irodalomtörténeti jelentőséget” tulajdonított. SÁghy Ferenc Kisfaludy Sándorhoz írott leveleinek publikálása ennek a módszertannak klasszikus példája.

SÁghy Ferenc, az egyetemi nyomda gondnoka az 1800-as évek elejétől az 1830-as évek közepéig intézte Kisfaludy Sándor műveinek kiadását. SÁghy folyamatosan tájékoztatta az író a nyomdai munkálatokról és azok költségeiről, valamint intézte a művek terjesztését is. 1816 és 1824 között írott leveleit az MTA és az OSZK Kézirattára őrzi. GÁlos Rezső 1934-ben, az *Irodalomtörténeti Közlemények* adattárában a kéziratban lévő huszonnegy levélből az 1816-ban írt hármatot publikálta, de forráskiadása ezek esetében sem volt teljes, ugyanis nem közölte a SÁghy által eredetileg hozzájuk csatolt számadásokat. Számára csak az irodalmi viták miatt voltak fontosak a levelek, holott a számadásokkal kiegészülve a Kisfaludy-művek kiadásának és terjesztésének szempontjából tűnnek sokatmondónak. Forráskezelésével GÁlos konstataulta az akkori irodalomtörténet szemléletmódját is, amelynek érdeklődése a kiadástörténetre nem terjedt ki. Napjaink interdiszciplináris gyakorlata azonban tág teret biztosít az ilyen jellegű források felhasználásának.

A számadások a *Hunyady János* dráma, a *Himfy* és a *Regék* sajtó alá rendezési munkálatairól, a terjesztők hovatarozásáról és az általuk elvitt példányokról adnak számot. Feltérképezhető belőlük a 19. század eleji könyvkiadás menete, a könyvvarusok hierarchiája, illetve Kisfaludy Sándor és SÁghy Ferenc kapcsolatrendszere. A nyomtatási költségek ismerete pedig Kisfaludy gazdasági naplójának összevetésével azt is lehetővé teszi, hogy megnézzük, egy gazdálkodó költőnek milyen terhet jelentett műveinek önköltségen történő finanszírozása. SÁghy számadásai azonban nemcsak Kisfaludyhoz szolgálnak útmutatásul, hanem a 19. század eleji költői levelezésekből elszórtan ismert kiadói-terjesztői gyakorlat konkrét példáját is adhatják. A forrásból látható, hogy az 1810-es évek közepén már egyszerre volt jelen a hagyományosnak tetsző, az egyéni terjesztők befolyására, tekintélyére, rábeszélő képességére támaszkodó könyvterjesztői stratégia és a könyvvarusok egyre gördülékenyebb bekapcsolódása révén a piacorientáltság.

Szilágyi Levente

(Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár)

A határ két oldalán – Csanálos és Vállaj

Dolgozatomban egy az első világháborút követően megjelent, majd számos módosulást szenvedett, határra vonatkozó lokális attitűdöket és stratégiákat kívántam vizsgálni. A kutatás során igyekeztem feltérképezni a határ két oldalára került településnek, Csanálosnak és Vállajnak érintkezési pontjait és kapcsolatait is, a határ megszületésétől egészen napjainkig. A helyiek határhoz való viszonyának vizsgálatát visszaemlékezések, határ-narratívák és levéltári anyagok tanulmányozásával próbáltam elvégezni. A kutatás során jól elkülöníthetővé váltak a különböző generációk határhoz való viszonyulását tükröző narratívumhalmazok. A különféle határeseményekhez kötődő személyes tapasztalatok különböző típusú narratívumokat produkáltak.

Előfeltevésem volt, hogy a határ megjelenése mindkét közösség részéről kirekesztettség és elzárás-érzést generált. A szövegek elemzésében is ezt próbáltam meg követni, azaz megpróbálták-e, s ha igen, milyen formában tenni átjárhatóvá a határt, a határhasználatnak milyen önkéntes, kényszerített és közösen kedvezményezett formái voltak az elmúlt nyolcvan év során.

Az interjúszövegek szerkezetének folyamatossága, folyamszerűsége arra enged következtetni, hogy már sokadik alkalommal mesélték el őket, a másokkal történt dolgok is sajátokká, mindenkiévé váltak. Mindez egy közös narratív bázist feltételez, mely bizonyos sémákat érvényesít a határtörténetek elmesélésében, de – véleményem szerint – az emlékezési gyakorlatban is. A történetek sokszínűsége egyrészt a határ és a benne lakók közötti kapcsolat változatos formáinak köszönhető, másrészt pedig, mert a határ és határesemények nem csupán egy kiemelkedő fontosságú, véleménynyilvánításra ösztönző egyszeri történeti tényező, hanem egy állandóan kihívásokat, színvallást követelő kontextus. Az emlékezést az emlékezési helyzet körülményei mellett folyamatosan befolyásolják az újabb és újabb határesemények, a határ narratívumok, úgy gondolom, végtelen történetek, amelyeket a határ megszűnése fog lezárni, illetőleg amikor a felszámolásának emléke is túlkerül az egyéni emlékezet határain. A határmentiség banalitása, hogy mindenkinek rengeteg története van a határról, így a körülötte képződő narratív bázis szelektált epizódokból építkezik, nem pedig a narratívumok összessége.

A határ és a mellette, benne élők – esetünkben Csanálos és Vállaj lakossága – között állandó kapcsolat áll és állt fenn, melynek minősége ugyancsak a határhelyzet jellegének függvényében volt szorosabb, illetőleg lazább. Nem csak a határ jelenlétének voltak hatásai az emberekre, hanem a emberek is alakítottak rajta. A legális és illegális határátlépésekben, a határhasználatban (és ebben az esetben birtokhatárként) állandó konfliktusokra került sor a hatalom és a határlakók között. A különböző periódusokban ezek a konfliktusok más és más jellegűek voltak.

A két település lakói a kétszeri határmeghúzást követően teljesen eltérő módon „lakták be” újra azt a földrajzi teret, melybe a határkövekkel jelzett határvonal került. A terület használatában felborult az egyensúly. A politikai határ szimmetriája egyáltalán nem jutott érvényre a határhasználatban, a határdinamika egészen egyoldalú volt. A vállaji határátlépők aránya elenyésző volt a csanálosiakéhoz képest, nemcsak a kommunista időszakban, hanem a határ megjelenését követő valamennyi periódusban. A kiegyenlítődés akkor következett be, amikor megteremtődött a két falu közötti határátkelés legális intézménye, a határátkelő.

Szűcs Réka

(Pécsi Tudományegyetem)

Lassú gépmozgások Közeledések térben és időben Maya Deren opusaihoz

„Maga a tükör az egyetemes mágia eszköze, mely a dolgokat átváltoztatja látvánnyá, a látványt dologgá, engem másikká és [a] másikat magammá.
(Maurice Merleau-Ponty: *A szem és a szellem*)

Jelen kutatás – melynek egyik első megfogalmazódása e szöveg –fókuszában elsősorban Maya Deren experimentális művei állnak. A tervezett vizsgálat nem szűkül le egy hazánkban önálló zsánerként non-legitim és tudományosan alulreprezentált műfaj, az úgynevezett táncfilm sajtóságainak számbavételére.

Sőt, kardoskodni sem akar mindenáron valami mellett, aminek releváns szakirodalmi bázisa nemzetközi szinten (leírva) csekély, Magyarországon meg mondhatni nem létezik. Hangsúlyozom: leírva, tudományosan leírva, hiszen az „orális” hagyományban, azaz a különböző szakmai fesztiválok paneljeiben mintegy „mágikus legitimációs rítusként” igenis használják, hivatkoznak rá, diskurzust szerveznek köré..., igaz, főként mozgásszínházi oldalról generálva mindezt.

(Nemigen sorolhatók a meghivatkozható szakirodalom körébe azok az esetlegesen, itt-ott, leginkább kulturális vagy táncszakmai folyóiratokban megjelenő táncfilm-recenziók, táncfilmfesztivál-kommentárok, eszmefuttatások, „ötlet- és kritika-vázlatsorok”, melyeknek ismeretében még inkább erősödik az emberben a gondolat: törekedni kellene valamiféle konzekvens fogalmi-, eszköztár-rendszer, történeti és elméleti áttekintő kialakítására.)

E kutatás inkább érzékeny, nyitott, alapos vizsgálódásokat preferál. Melyben maga a labilis (önállóságában labilis) 'tánc/film' mint zsáner-, mint fogalom-lehetőség is több irányból körbejáratik.

A cím tehát trükkös, és mégsem az. Mozgás és (mozgó)kép relációit vizsgáljuk majd a doktori folyamatban, többek közt Rényi András¹ kortárs tánc definícióját, illetve a mozgó, táncoló test mint szoborhoz hasonlatos objektum (...szubjektum...) elgondolását, P. Müller Péternek a test teatralitásáról szóló áttekintő munkáját,² Erin Brannigan történeti és elméleti könyvét,³ David Hinton táncfilm-történeti, Alla Kovgan Derenre és Paradzsanovra vonatkozó kutatásait, előadásait hívjuk segítségül.

Támaszkodunk még Lábán Rudolf mozgáseméleteire, melyekben Fügedi János Lábánkutató révén tudunk majd talán igazán eligazodni.

Szóba hozzuk Loïe Fuller eredetileg mozgásművészeti célokra kifejlesztett világítási -, jelmez- és díszletmegoldásait, merítünk továbbá a MIR 2010⁴-es fesztivál, és egy Nagy Józseffel lefolytatott személyes mélyinterjú (műhelymunka, portréfilm) tapasztalataiból is.

¹ <http://www.renyiandras.hu/index.php/a-suly-nehezsege/a-test-nelkulei-tanc-eszmenye>

² P. MÜLLER Péter, *Test és teatralitás*, Balassi Kiadó, Budapest, 2009.

³ ERIN BRANNIGAN, *Dancefilm: Choreography and the Moving Image*, Oxford University Press, 2010.

⁴ <http://www.mirfestival.gr/en/mirssion.html>

Tihanyi Katalin

(Debreceni Tudományegyetem)

A térkép peremén
(Közelítések Andrzej Stasiuk *Útban Babadagba* című kötetéhez)

Egy Ciorant, Bodor Ádámot, Márait és Esterházyt egyaránt olvasó kortárs lengyel író, aki még azelőtt üzembe állít egy kiadót Czarnében, hogy házába a villanyt vagy a vizet bevezetné, egyetlen kétszázas szlovák térképpel a kezében útnak indul Kelet-Európába. Csak mert évtizedekkel korábban lát egy fekete-fehér fényképet a magyarországi Abonyról, s ettől úgy érzi: megérkezett.

Andrzej Stasiuk nem pusztán földrajzi határlépésekre sarkall olyan régiókban, ahol a topográfiai törésvonalakat régóta szigorú geopolitikai korlát(ozás)ok és ideológiai tilalmak övezik, s az átke-lőhely még mindig valamiféle rejtett kihágás, fegyelemsértés helyének számít. A stasiuki próza ha-tárlépései úgy kísérik meg egy sajátos poétika mentén átrajzolni Kelet-Európa és a Balkán térkép-ét, hogy egyszermind önmaguk fikcionalitásának határait feszegetik. „Ha valaki azt kérdezi, hogy útikönyveket írok-e vagy regényt, hogy ez valóság-e vagy tisztán a képzelet műve, akkor azt vála-szolom: mindent én magam találok ki [...] unnék egy esszét megírni vagy egy szabályos útikönyvet is. Ezért is keverek össze minden műfajt” – hangzik el egy Tompa Andreával készült interjúban.

Bár az *Útban Babadagba* című kötet szövegei a tértapasztalatot sajátos tájélmények sorozataként láttatják, az élmény rekonstruálását mégsem pusztán a felidézett látvány fiktív újratereemtése kelti. A látványszerkezetek azáltal, (a)hogy magukat konkrét földrajzi toposzok s azok térszerű újra-bejárása közé helyezik, egyfajta tapasztalati többletet juttanak felszínre. A stasiuki térmegjelenítés kimereví-tett modellje – az 1921-es abonyi utca, a közepén szekérnyomba lépő vak hegedüssel – ~~csak~~ ^{csak} medialitásában (fotográfikaként) létezik, mint a szerző fiktív térképe egy Varsótól Babadagig vagy akár Mongóliáig terjedő Kelet-Európáról. Ami nem reprezentálható a hivatalos térképeken, helyet kap ebben az újfajta topográfiában. Az *Útban Babadagba* arra tesz kísérletet, hogy a térkép helyet-tesítése révén az utazás médiumában tegyen hozzáférhetővé bizonyos láthatóságokat, amelyeket a (kartografikus) határkijelölés politikai diskurzusai nem engednek megnyilvánulni. Eltérően a leg-több utazási narratívától, ez a próza nem a bédekkerek népszerűsítő diskurzusát, az útirajz-irodalomban megszokott vallomásos énelbeszlői hagyományt, a történeti kartográfia vagy doku-mentatív igényű topográfiai írások félhivatalos nyelvezetét szólaltatja meg. Olyan kifejezésformákat keres, amelyek képesek idomulni a leírt táj morfológiájához, s poétikailag is létrehozni a tapasztalás átmeneti, hibrid tereit.

Hogy a térnarrációnak ilyesféle, a tájba író páregonális többlete egy kelet-európai tudatra nézve milyen messzemenő konzekvenciákkal jár, az helyenként meg is haladhatja az irodalomértés intézményes diskurzushatárait.

Tóth Csilla

(Pécsi Tudományegyetem)

Képlékeny határok: szöveg és kontextus
Márai Sándor Béke Ithakában című regényében

Az előadás hungarológiai témájánál fogva is kapcsolódik a konferenciához: az emigráció egyik fontos művét, Márai Sándor *Béke Ithakában* (1952) című regényét vizsgálja a kulturális narratológia segítségével, hogy bemutassa a vizsgált mű egyes formai elemei és kulturális kontextus egymásrahatását, dinamikus kölcsönviszonyát, s a kontextus általában vett szerepét az értelemképzésben (Erl- Roggendorf, 2002).

Az előadás az úgynevezett posztulált szerző (Nehamas, 1986) rekonstruálására tesz kísérletet, hogy közben bemutassa szöveg és kontextusa határainak egybemosódását a Levél Ithakába című parabola bevonásával.

Az odaértett szerző/posztulált szerző fogalma a strukturális narratológia és a kultúratudományi közelítés ideális találkozási pontja, mivel nem tehető egyenlővé a történeti szerző szándékával, de nem is azonosítható a mű egyetlen formai elemével sem. Mint a szöveg mögötti posztulált szubjektum, az úgynevezett posztulált szerző képe szöveg és kontextus, mű és kritikus, író és szöveg együttes játéka eredményeként jön létre. Az előadás másik súlypontja a forma szemantizáltságának (Nünning, 1999) problémája. Az irodalmi műfajokhoz, formákhoz, narratív eszközökhöz, motívumokhoz stb. különböző kulturális jelentések társulnak, önmagukban képesek etikai, politikai, kulturális témákat evokálni. Az előadás ebben a vonatkozásban kitér a monológ narratív eszközének, a politikai allegória formájának és a görögség motívumának rekontextualizációjára, hogy bemutassa szöveg és kontextus összekapcsoltságát, s a kontextus erejét a jelentéstulajdonításban. A kulturális narratológiai közelítés egyúttal a diszciplináris határok átlépését is jelenti: mivel a Márai-életmű meghatározó kontextusát a korszak fontos modernizációs vitája, a népi–urbánus-vita jelenti, ezért a nyitás a politika-, sajtó- és társadalomtörténet irányába elengedhetetlen.

Tóth Levente

(Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár)

Egyházi karrier-lehetőségek a Bethlen család környezetében

Az erdélyi református oktatástörténeti kutatások mindeddig nem vizsgálták behatóbban az egyházi elit életútját, a személyi karriereket. Előadásomban azt mutatom be, hogyan alakult/alakulhatott az egyházi személyek életpályája a Bethlen család közvetlen környezetében, milyen tipológiák, jellegzetes lelkészi karrierek különböztethetők meg a 18–19. század folyamán. A következő kérdésekre próbálok választ adni: melyek azok a mozzanatok, amelyek a lelkészi, tanítói karrierekben meghatározók, hogyan működik a kiválasztás, a társadalom mekkora rétegét öleli fel a szelekciós bázis, mekkora szerep jut a személyes kapcsolatoknak. A Bethlen család Küküllő-, Felső-Fehér vármegyei, illetve udvarhelyszéki birtokain tevékenykedő „ecclesiasticus” réteg (tanítók, lelkészek, professzorok) vizsgálatával, majd a Csávási Vas család példáján keresztül követem nyomon az értelmiségiek útját a pályakezdéstől (iskolai évek, első hivatali állomás) egészen a karrier csúcsáig (esperesi, püspöki szék, kollégiumi professzorság).

A jobbágy származású Csávási Vas család és a patrónus Bethlenek kapcsolatának története érdekes megfigyelésekre ad lehetőséget. A Bethlen birtokokról származó Csávásiak markáns jelenléte a lelkészek, tanítók között arra enged következtetni, hogy a patrónus család tudatosan irányította őket az értelmiségi pálya felé. A földesúri szolgálat alól felmentett jobbágy azonban kötelezettséget vállalt, hogy születendő fiát/fiait a későbbiekben ugyanerre a pályára szánja. E vállalást nyomatékosította a szerződésben szereplő záradék, amely a jobbágyságba való visszakerülést írta elő mindazon utódoknak, akik mellőznék a tanulást. A kitétel lényegében ellentmondott a Bocskai István által 1605-ben kiadott, a református lelkészi özvegyeket és utódokat felmentő oklevél tartalmának, akárcsak az azt 1629-ben minden felekezetre kiterjesztő Bethlen Gábor-féle nemeslevélnek. A Csávási Vasok példája kiválóan mutatja, hogy a lelkész-utódok nemességét biztosító 17. századi fejedelmi kiváltságlevelek érvényessége a 18. században már nem volt teljesen egyértelmű. A Bethlen család birtokain a jobbágy sorúakból lelkésszé – és ezáltal nemessé – lett személyek utódait, habár jog szerint illette volna őket a státus, csak abban az esetben ismerték el nemesnek, ha papi hivatalra szánták magukat. Ilyenformán nyer értelmet a több generáción keresztül lelkészi pályát választó Csávásiak magatartása, így próbálnak megszabadulni a jobbágyságba való visszasüllyedéstől.

Vajda András

(Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár)

„Betolakodók” – a helyi tudás specialistái

Szabó Miklós, szilágybagosi (Szilágyság) származású parasztember évtizedeken át foglalkozott versírással és a szülőfalujára vonatkozó adatok gyűjtésével. Az adatokat tartalmazó füzet a *Szilágybagos község és egyház története 1205–1960* címet viseli, mely a 1989. évi rendszer-változást követően nyomtatásban is megjelent. A bélafalvi (Háromszék) Orbán Lázár több évtizede gyűjti a családjára és a falujára vonatkozó iratokat, írásokat. Emellett maga is számos feljegyzést készített, megírta életrajzát, a falu krónikáját és egy, a kettő ötvözetét képező emlékiratot is készített. Az elmúlt évtizedekben a 71 éves gegeşi (Marosszék) Szabó András összegyűjtötte és leírta nemcsak élete eseményeit, hanem a falu rigmusait, határneveit, a gazdálkodási módokat, a hagyományokat, a közelmúlt történelmi eseményeit. A sáromberki származású Mózes András négy kötetnyi – a település történetére és hagyományaira vonatkozó – anyagot gyűjtött össze, gépelt le és helyezte el a református egyházközség levéltárában. Berekméri István történelemtanár, szintén e falu szülötte, 2006-ban Sáromberke és a Telekiek történetét, valamint II Rákóczi Ferenc életútját írta – a bemutatás szokatlan módját választva – verses formában. Munkáit önköltségen nyomtatásban is megjelentette.

A fenti néhány példa is jól érzékelteti, hogy a helyi tudás, a helyi (nép)hagyományok és történelem megírása sok esetben az ezen a téren képzetlen, helyi *specialisták* kezébe került. Az előadás során az elit és a népi/populáris, a tudományos és a laikus, a profi és az amatőr határán mozgó, ezt a határt minduntalan megsértő helyi írástudókról, kíván szólni. Ezek a szerzők a két kultúra közé beékelődve, mintegy „harmadik kultúra” tagjaiként, amatőr szinten művelik az „írás mesterségét”, nem rendelkeznek kellő tudással a szövegalkotás tartalmi, sem pedig formai követelményeire nézve. Szenvedélyesen gyűjtik a múlt emlékeit, minden emléket gondosan lejegyezve, felhalmozva. Az így létrejött szövegeket olyan *kitalált hagyomány*-ként foghatjuk fel, melyek arra tesznek kísérletet, hogy a magas kultúrát és a kishagyományt kapcsolják össze. A lokális történelem ezen specialistáit a francia etnológiai irodalom nyomán *betolakodóknak* nevezem, munkásságukat egyfajta határsértő aktusként elemzem.

Váradi Ildkó
(Jyväsckyläi Egyetem)

A kultúrák közötti határok átlépése Kodolányi János *Suomi, a csend országa* című útirajzában

Előadásomban a kultúrák között húzóóó határok átlépésének kérdésével, illetve a kultúrák közötti párbeszéd, mozgás problematikájával foglalkozom Kodolányi János író, publicista *Suomi, a csend országa* (1937) című útirajzában. Kodolányi 1936 és 1938 között öt alkalommal járt Finnországban. Utazásairól beszámoló írásaiban figyelemre méltó, hogy az író saját világától elszakad és az idegen világ kultúrájával, pontosabban annak politikai és társadalmi berendezkedésével csaknem teljes mértékben azonosul. E különleges cserekapcsolat következtében az író Magyarországot idegennek, Finnországot pedig otthonosnak, ismerősnek érzi. Azonban egyes események, mint például az 1936. október 20-án a Pesti Naplóban megjelent cikke, illetve a cikk hatására a finn és a magyar diplomáciai intézmények között kialakult konfliktus rávilágítanak arra, hogy Kodolányinak mennyire nem sikerült a másik kultúrába való átlépés, illetve hogy milyen mértékben olvasta félre azt a miliót, amelyet már-már a sajátjának tekintett.

Virágh András

(Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest)

**A berekesztett fantasztikum aspektusai
(Megjegyzések Cholnoky Viktor és az irodalmi modernség novellisztikájához)**

Tzvetan Todorov elmélete szerint a fantasztikus irodalom lényege az *elbizonytalanítás* aktusában érhető tetten. Noha az álom és a valóság közötti választóvonal „feltérképezésének” témája az irodalomtörténet legősibb (kanonikus) darabjaiban is fellelhető, a fantasztikum – számos körülmény jótékony összejátszásának eredményeként – a 19. század irodalmi szövegeiben nyerte el mai formáját. Jobban mondva ebben az időszakban alakult ki jól ismert hatásmechanizmusa, amelyben az olvasói bizonytalanság sok esetben félelemmel, rettegéssel, illetve a „felkínált” természetfölötti effektus kinevetésével vagy elfogadásával jár(hat)ott együtt. A magyar irodalomban az előző századforduló modernségének „ködlovagjai” sajátították el mesterien Hoffmann vagy Poe fantasztikus beszédmódját – közéjük tartozott Cholnoky Viktor, akitől jobbra kisebb terjedelmű szövegek és publicisztikai írások maradtak ránk. Cholnoky szövegei széles tárházát adják a fantasztikum olyan – Todorov által meghatározott – kategóriáinak, mint a *különös* vagy a *csodás*, történeteiben olykor lelepleződik a hazugság, több esetben viszont kénytelenek vagyunk alávetni magunkat az *elfogadott természetfölötti* hatásának. Előadásomban olyan Cholnoky-szövegeket mutatnék be, amelyekben a fantasztikum végül magyarázatra lel (avagy a konferencia címéhez igazodva: a vélt határátlépés illúziójával szembesülhetünk), azonban a nyelv játékos dinamizmusának köszönhetően az „elnyert” esztétikai tapasztalat szükségképpen megreked a nyelv médiumában, így egy újfajta bizonytalanságot szülve az olvasatok során. Mennyiben tekinthető fantasztikus elbeszélésnek a *Polixéna kisasszony pöre* vagy *A Bertalan Lajos lelke* annak ismeretében, hogy az irodalmi modernség poétikája mind nyelv szemlélet, mind nyelvhasználat terén elkülönböződött annak a romantikának a kontextusától, amely a világ „átpoetizálására” tett markáns kísérleteket? Előadásom során arra is keresem a választ, miként egészíthető ki Todorov fantasztikum-felfogása a szövegek mediális meghatározottságának tapasztalatában, azaz *milyen jellegű bizonytalanság* tárulhat föl egy (mediál)archeológiai tekintet számára.

Vulkán Vera

(Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár)

Mártonffy József könyvvizsgálói tevékenysége az 1780-as években

Az erdélyi cenzúra történetével foglalkozó eddigi tanulmányok alapjait teremtették meg a további kutatásoknak. Jakab Elek és György Lajos nyomdokain haladva könnyebb dolga van a mai kutatásnak, ha a már rendezett okiratanyagok latin és német nyelvű szövegeit átvizsgálta. A kolozsvári Állami Levéltárban fellelhető, cenzúrával kapcsolatos rendeletek szövegei közt azonban kevés az olyan irat, ami a hivatalos instrukciókon túl a cenzorok személyes magatartásformájára világítanak rá. A rendeletek szövegei egyrészt már köztudottak, másrészt ezek erdélyi átíratainak megvizsgálása mégis szükséges.

Mártonffy József (1746–1815) cenzori tevékenységéről csupán néhány esetben olvashatunk az ebből az évtizedből származó iratokban, ennyi azonban elég ahhoz, hogy tisztázzuk, a korábbi elterjedt véleménnyel ellentétben nem bízott rá 1781-ben a korlátlan könyvvizsgálói hatalom, hanem revizori minőségében a behozott akatolikus könyveket ellenőrizte. Tanulmányomban tehát azt szeretném tisztázni, milyen szerepet is töltött be a könyvvizsgálat terén Mártonffy a megjelölt tíz év alatt.

Wolf Zita

(Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest)

Határátlépések a mesékben

Hogyan alkalmazható a határátlépés fogalma körüli diskurzus a kortárs mesekutatás területén? Természetesen nem kezdhetünk politikai vagy ideológiai vizsgálatokba, hanem a kortárs mese összetett műfaji és nyelvi keretei között kell maradnunk.

A mesehatároknak sok változata van, a kötött morfológiai felépítéssel rendelkezőktől a modern meséig; a határok filozófiai, metafizikai formáitól a nyelvi formáig.

Az egyik legfontosabb kérdéskör a referencialitás kérdése: az irodalmi szöveg valóság és fikció keveredése, és ezáltal magával vonja az *adott* és az *elképzelt* összjátékát. A mesében nincs ezzel problémánk, hiszen, amikor mesét olvasunk, tudatában vagyunk annak, hogy a mese fiktív világban játszódik. Iser három fogalmat vezet be a referencialitás tényfeltáráására: a *valós*, a *fiktív* és az *imaginárius* fogalmát. E hármasság viszonya alapvető az irodalmi szöveg szempontjából, és ebből a hármasságból következtethetünk a fikcióképző aktus sajátos természetére. Amint a valóságok áthelyeződnek egy szövegbe, valami más jelévé változnak, elhagyják eredeti meghatározottságukat, vagyis a fikcióképző aktus is határátlépés.

A mese nyelvi környezete mindig fiktív, ezáltal a határokat máshogyan kell keresnünk, megközelítenünk. A referencialitás is más szempontok szerint interpretálódik: az olvasás/befogadás referencialitása; a szöveg első fázisa, vagyis az önmagát a referenciális világnak mutató fikció, illetve a szöveg második fázisa, az önmagát fiktív világnak mutató fikció.

Az utóbbi kettő az imaginárius két fázisának tekinthető. Az átlépés a népmesékben könnyen észrevehető: „hol volt, hol nem volt”, a második típusú átlépés (ami transzformációs elmélethez köthető): „hol jársz, amerre a madár se jár”, visszatérés: amikor a királyfi hazaviszi apjának a lányt, átlépik a birodalom határait, valamint újabb határátlépés (visszatérés a valóságba): „aki nem hiszi, járjon utána”.

Ezek az imaginárius működések figyelhetők meg a modern mesékben is, de a nyelvi szignál egészen egyedi módon jelenik meg: metaforikus elnevezések, fiktív (mesei szinten működő) nevek, helyszínek, bonyolult mondatszerkesztés, versírás – a modern meseszövegek állandó kellékei.

A modern mesék ebben a tekintetben változatosabbak a szóbeliség rögzített meseformáinál.

Zakariás István

(Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba)

Kép és képzet

Kutatási témám a festészet és költészet összehasonlító vizsgálata, egybevetési szándéka, kép és nyelv átfedéseire, összefüggéseire lehetőséget adó irodalmi és képzőművészeti alkotások elemzése, és történeti összefüggéseinek feltárása. Interdiszciplináris megközelítésben vizsgálom a nyelvi és képi szöveg működés módjának, értelemalkotásának és interpretációjának problémáit, hasznosítva az irodalmi művek és a képzőművészeti alkotások között létező analógiákat. Az irodalmi és képzőművészeti alkotások közötti elméleti határokat kitágítva megvitatjuk egyik művészetnek másokra gyakorolt hatását. A vizsgálat természetesen az irodalmi/képzőművészeti alkotások jelrendszerének saját belső alakulása alapján lehetséges, amely elvezethet a művészetek közös tulajdonságainak feltárásához.

Az előadásban bemutatásra kerülő dolgozat témáját Kovács András Ferenc olyan verse/verseinek elemzése képezi, mely a Határátlépések címmel meghirdetett konferencia témájához több szinten is kapcsolható (kép és nyelv médiuma közötti határátlépés, egymás utáni beszédek viszonyrendszere, kulturális összefonódások határátlépései, különböző történeti időfelfogás stb.).

Az erdélyi költő lírájának jellegzetes vonásai tekintetében az elemzők egyetértenek abban, hogy az intertextuális funkció, a mnemotechnikai logika, a világirodalmi dialógus, a tradíció alakíthatósága, a beszélő hang eredetének felszámolása, a fiktív költőalakok, a maszkok cserélhetősége meghatározza az interpretációs keretet. Ezért a recepciótörténetét meghatározó olvasási stratégiák a hagyomány és a modernitás kettős természetébe ágyazódó intertextuális technikák mentén szerveződnek.

Az intertextuális versek létmódját az oda-vissza ható határátlépések határozzák meg. A szövegköziségnek elsősorban a palimpszesztust kitüntető változata uralkodik: az idézettség révén különböző szövegek, médiumok, korok egymás jelentéseit gazdagító interakcióját hozva létre. Ugyanakkor az intertextualizáló költeménytípus hatásmechanizmusa tekintetében eltérő történelem- (történeti idő) és hagyományfelfogást képviselő álláspontok alakultak ki. Az áttételeken keresztül megvalósuló, múlt és jelen közötti dialogikus helyzet értékelése a visszautalástól, a múlt integrálásától a hagyomány újraírásának értelmezéséig terjed, melyek ugyanakkor különböző időbeliséget eredményeznek. A szövegidentitást és a lírai én beszédhelyzetét illetően is hasonlóan differenciált álláspontok vannak. A recepciótörténet tehát három olyan hangsúlyos kérdésirányt jelöl ki, amelyekkel számolnunk kell a versek elemzésében: az intertextualitás működés módja milyen áttételeken keresztül valósul meg, a kulturális emlékezet révén megvalósuló temporalitás iránya, és a beszédhelyzetbe ágyazott lírai én szituáltsága.

Az általam elemzett vers/versek a szövegköziségnek olyan változatát jelentik, amikor a „vendégszöveg” egy képzőművészeti alkotás, így az intertextualitás inkább intermedialitásként értendő, vagyis a költő egy nyelvi közeget nélkülöző szellemi szituációjába egy képzőművészeti alkotáson keresztül helyezkedik bele. Így a hivatkozás egyben árulkodó jelzése is bizonyos hiánynak, nyelvezetünk egyfajta alkalmatlanságának, felhívás egy másfajta médium kifejezési lehetőségeire. Elemzésemben a két eltérő médium versben kimutatható relációit mutatom ki rendszertani besorolásban, ezenkívül vizsgálom az ekphraszisz mint irodalmi műfaj vagy poétikai eljárás működési módját.

Ugyanakkor az együttes értelmezés már önmagában határátlépést valósít meg, mely szükségszerűen eltér a médiumfüggő elgondolásoktól, hiszen a költemény kontextusában nemcsak

a képzőművészeti alkotás határsértő alakzata van jelen, hanem annak interpretációja is, amely egy fordított olvasatot is lehetővé tesz.